№ 146 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 7 ՅՈՒԼԻՍԻ | 1910 | ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 7 ՅՈՒԼԻՍԻ № 146

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Տեղ հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամականիշով)։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով՝ Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԹԱՆԳԱՐԱՆՆԵՐ ԱՆԻՈՒՄ ԵՒ ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

I

Մենք խօսեցինք այն գեղեցիկ առաջարկի մասին, որ արել է պրոֆեսոր Մառը՝ հիմնելու հնագիտական ինստիտուտ Անիում։

Այդ ինստիտուտը հնարաւորութիւն կը տայ հաստատ հիմքերի վրա դնել և սիստեմական եղանակով շարունակել թէ Անիի և թէ ուրիշ հնութիւնների ուսումնասիրութիւնների գործը, ժողովել հնագիտական իրեր և նրանց դասաւորել, որոշ սիստեմով և հետևողականութեամբ թէ թանգարաններում զետեղելու և թէ նրանց նկարագիրը հրատարակութեան տալու նպատակով։ Ինստիտուտը կը ծառայէ իբրև գործնական մի դպրոց՝ պատրաստելու մարդկանց հնագիտական ուսումնասիրութիւնների համար մեր երկրի զանազան մասերում։

Ինստիտուտի գործունէութեան ամենափայլուն հետևանքներից մէկը կը լինի նաև Անիի թանգարանի ճոխացումը։ Այդ թանգարանը, ժողովելով Անիի մէջ և նրա շրջակայքում գտնված հնագիտական իրերը, կապահովի յափշտակելուց, քայքայվելուց և կորչելուց հնութեան, իբրև ժառանգութիւն թողած, մնացորդները։

Անիի թանգարանի հիմնադրութիւնը, որ կատարվեց այնպէս արագ և դրական կերպով, ունի կարևոր նշանակութիւն թէ այն նկատումով, որ սկիզբ դրվեց մի գիտնական ժողովածուի՝ Անիի ուսումնասիրութիւնները զարգացնելու ու ընդարձակելու համար՝ և թէ այն նկատումով, որ Անիի շրջանում գտնված իրերը մնացին մեր երկրում և չուղարկվեցին մայրաքաղաքները՝ այնտեղի թանգարանների համար։

Չը պէտք է մոռանալ, որ օրէնսդրական մի կարգադրութեամբ՝ հնագիտական պեղումներից ստացված իրերը, պետութեան որ մասում էլ լինէին նրանք, դրվում են մայրաքաղաքների հնագիտական ընկերութիւնների և կենտրոնական հաստատութիւնների տրամադրութեան տակ։ Եւ ուրեմն Կովկասում գտնված իրերն էլ տրամադրելի են մայրաքաղաքների հնագիտական հիմնարկութիւնների համար։

Դա բոլորովին անցանկալի մի դրութիւն է ստեղծում մեր հնագիտական ժողովածուների կազմութեան համար։

Եւ անշուշտ Անիի և ուրիշ թանգարանների հիմնարկութիւնը գալիս է մեղմացնելու օրէնքի յօդուածը, որը իր իրական ոյժի մէջն է, քանի դեռ չէ փոխված օրէնսդրական եղանակով։

Երբ մի անգամ հաստատվի պաշտօնական ճանապարհով Անիի թանգարանի և Անիի ինստիտուտի կանոնադրութիւնը, այն ժամանակ արդէն ապահոված կը լինի հնագիտական իրերի մշտական մնալը մեր երկրում և մենք ազատված կը լինենք այն անհեթեթ երևոյթից, որ մեր հնութիւնները տեսնելու համար մեզ առաջարկում են գնալ մայրաքաղաք։

Անտարակոյս, հնութեան այնպիսի իրեր, որոնք գտնված են ոչ թէ մի, այլ մի քանի օրինակներով, կարող են նաև մայրաքաղաքների հիմնարկութիւններին յանձնվել, բայց նրանց գլխաւոր ժողովածուն պէտք է լինի մեր երկրում։

Եւ դա նպատակայարմար է մեր երկրի վերաբերութեամբ նաև ընդհանուր գիտութեան տեսակէտով։ Եւ ահա ինչո՛ւ։ Մի կողմից մեր երկիրը շարունակում է մնալ հնագիտական ուսումնասիրութիւնների համար մի առատ երկիր և ուրեմն նա գրաւիչ է եւրոպական գիտնականների համար ամեն ժամանակ, միւս կողմից սկսում են կազմակերպվել տեղական խմբեր, որոնք հետաքրքրվում են երկրի հնագիտական ուսումնասիրութիւններով և պահանջ են զգում, որ նրանց անմիջական տրամադրութեան տակ լինեն ուսումնասիրութեան նիւթերը, և երրորդ՝ ինքը Կովկասը այնքան խոշոր մի շրջան է և իր թէ հնագիտական և թէ ուրիշ առանձնայատկութիւններով այնպիսի մի հետաքրքրական կուլտուրական վայր, որ արժանի է ինքնուրոյն գիտնական կազմակերպութիւններ ունենալու։

Ա. Քալանթար

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Ռիգա, 5 յուլիսի

Թագաւորական նախաճաշից յետոյ Նորին Մեծութիւնը բարեհաճեց ժամը 4-ին «Շտանդարտից» գալ ամրոցը, ուր մեծ դահլիճում հաւաքվել էին ներկայանալու ու ողջունելու եկած պատգամաւորութիւնները, ներկայացուցիչները և պաշտօնական անձինք։ Նորին Մեծութեանը դահլիճը մտնելիս դիմաւորել են ցնծալից ուրաներով և ազգային օրհներգով։ Բոլոր պատգամաւորութիւնները ողջունեցին Թագաւոր Կայսրին ամենաջերմագին արտայայտութիւններով. մեծամասնութիւնը մատուցեց աղ ու հաց՝ արծաթէ ափսէների վրա. շուրլանդեան ուղղափառ եղբայրութեան պատգամաւորութիւնը միաժամանակ նուէր մատուցեց Օգոստափառ Գահաժառանգի համար մի սրբապատկեր։ Լսելով ճառերը, Թագաւորը շնորհակալութիւն յայտնեց պատգամաւորութիւններին արտայայտած հաւատարիմ հպատակութեան զգացմունքների ու բարեմաղթութիւնների համար, ապա մօտենալով իւրաքանչիւրին արժանացրեց ողորմած խօսքերի։ Ապա Նորին Մեծութիւնը դահլիճից դուրս գալով իջաւ ամրոցի բակը, ուր հաւաքված էին վօլօստնոյ ստարշինաներն ու կօմիսսարները։ Հարց ու փորձ անելով ու արժանացնելով նրանց նա ողորմած խօսքերի՝ հաւատարիմ հպատակութեան ջերմագին արտայայտութիւնների ուղեկցութեամբ Նորին Մեծութիւնը դիտեց փոքրիկ հրդեհաշէջների խումբը, որոնք անցնում էին թմբկահարութեամբ, հանդիսաւոր քայլերով, գովեց ու խրախուսեց նրանց։ Այնտեղից Թագաւորը ցնծալից ուրաների ուղեկցութեամբ վերադարձաւ ամրոց։ Փողոցները լիքն էին ժողովրդի հոծ բազմութեամբ։ Տների կտուրներից, պատշգամբներից ու պատուհաններից, ամեն կողմից որոտում էին «ուրայի» աղաղակները և օրհներգի ձայները։ Թագաւոր Կայսրը գնաց տեսնելու այն կաղնին, որը տնկել էր Պետրոս I-ը, կառքով պտտեց նրա շուրջն ու ապա գնաց դէպի Թագաւորական այգին, ուր դարպասի առջև ողջունեցին Թագաւորին քաղաքի ներկայացուցիչներն ու քաղաքագլուխը։ Այդտեղից Թագաւորը անցաւ գեղարուեստօրէն զարդարված Թագաւորական վրանը։ Վրանը կահաւորված էր բուսականութեամբ և ծաղիկներով. պատրաստված էր Թագաւորի համար սեղան զովացուցիչ ըմպելիքներով ու շամպանեաներով։ Այգին լի էր հասարակութեամբ։ Վրանին մօտիկ՝ ցերեկը պատրաստված էր յատուկ բեմ, որի վրա հերթով գերմանական, լատիշական և ռուսական միացեալ երգեցիկ քառաձայն խմբերը համերգ տուին։ Նորին Մեծութիւնը լսելով համերգը գովաբանեց երգիչ ընկերութիւնները։ Համերգի վերջում երգեցիկ ընկերութիւնների ուղեկցութեամբ, ազգային օրհներգով, որոնց միացաւ նաև ժողովրդի անհագին բազմութիւնը, Կայսրը գնաց Նիկոլայեվսկայա գիմնազիան ու այնտեղից էլ վերադարձաւ «Շտանդարտ»։

Պալատական մինիստրի հեռագիրը. «Նորին Մեծութիւն Թագաւոր Կայսրը և Թագուհի Կայսրուհի Ալեքսանդրա Ֆէօդորովնան Գահաժառանգ Արքայորդու և Մեծ Իշխանուհիների հետ միասին հաճեց դուրս գալ յուլիսի 5-ին կայսերական «Շտանդարտ» զբօսանաւով Ռիգա քաղաքից»։ Ստորագրեց կայսերական պալատի մինիստր գեներալ-ադիւտանտ բարօն Ֆրէդերիքսը։

Թագաւորը հաճեց իր սեփական միջոցներից նուիրել 10,000 րուբլի Ռիգայի չքաւորների օգտին։ (Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պոլիս, 5 յուլիսի

Սոֆիայից այստեղ եկած պաշտօնական համագումարի անդամներ Ալեքսանդր Գուչկով, Կրամարժ, Բէխտերեվ ու Ֆիլեվիչ նախաճաշեցին դեսպան Զարիկովի մօտ Բէյլիք-դէրէում։ Նախաճաշին ներկայ էին մեծ վեզիրը, մինիստրները, պալատների ու սենատի նախագահները և թիւրք քաղաքական գործիչները։ (Հ. Գ.)

Պարիզ, 5 յուլիսի

Ֆալիէրն ընդունեց մարկիզ Նորդգէյտօնին, որն եկել է տեղեկացնելու ի գիտութիւն նախագահին Գէորգ V Թագաւորի գահակալութեան մասին։ Նորդգէյտօնն ընդգծեց, որ Թագաւորն իրան բաղդաւոր կը համարէ տեսնել, թէ ինչպէս շարունակ աճում է Ֆրանսիայի և Անգլիայի մէջև սրտագին յարաբերութիւնները։ Ֆալիէրը յայտնեց, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը ոչ մի առիթ չի բաց թողնի աւելի ամրապնդելու այդ համաձայնութիւնը։ (Հ. Գ.)

Մոսկվա, 5 յուլիսի

Պահնորդական բաժանմունքի պաշտօնեաները ուրիշ յանցաւորների հետ միասին կալանաւորել են ռումբեր պատրաստող յեղափոխական Սլօցէվսկիին և պրօպագանդիստ սօցիալ-դեմօկրատ Պօմիլօվը։ (Հ. Գ.)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Թէհրան, 5 յուլիսի

Կաշկայցիները փոքրիկ աւազակախմբերով, պաշարելով Սպահանը, կողոպտում են կարաւաններին։ Քաշանի մօտ կողոպտված է պարսկական պօստը 60,000 թուման արժողութեամբ։ Աւազակները տարել են ռուսահպատակ պօստային կապալառուին պատկանող պօստատար ձիերը և այդպիսով խանգարել Սպահանի կանոնաւոր հաղորդակցութիւնը Թէհրանի հետ։ (Հ. Գ.)

Թէհրան, 5 յուլիսի

Շուկաները փակված են։ Հոգևորականութեան և վաճառականութեան կողմից մի պատգամաւորութիւն ներկայացաւ խնամակալին և պահանջեց գտնել տալ սէիդ-Աբդուլլահին սպանողին, սպառնալով, հակառակ դէպքում, ընդհանուր բաստ նստել մզկիթում։

Սիփէհդարը յամառ կերպով հրաժարվում է վերստին ստանձնել իշխանութիւնը։ Նոր կաբինէտը դեռ ևս կազմված չէ։ (Հ. Գ.)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԾԵՐ, ՆԵՐԿԵՐ

XXXV

Հայ վարժապետը մինչև այժմ գաւառից վերադառնում էր շատ-շատ խուզած ռոճիկով, պատռած վեկսիլով, իսկ այժմ հայկական իրականութիւնը ճանապարհ է գցում նրան աւելի պատուաւոր կերպով։

Գաւառը, հայ իրականութիւնը արտաքսում, ցեխով շպրտում է հայ վարժապետին և ապա «Տէր, ողորմեա» ասում նրան։

«Ժեստ» է կապում հայկական իրականութիւնը վարժապետի ետևից և աչքերը պատռած, արնակալած, երեսի դամարները պարօմի թոկի նման ուռցրած ետևից բղաւում՝

— Ամա՜ լաւ պլոկեցինք, չես ստանայ և ռոճիկդ։

Եւ հայկական իրականութիւնը ռամկի կոպտութեամբ հրհռում է պլոկված վարժապետի վրա։ Դա ամենալաւ և փորձված միջոցն է այժմ դառել զրնելու հայ վարժապետին։

Գուցես նրան զրնել, ռոճիկը չը տալ, ժեստ կպցրու փեշից և հուշտ արա ետևից։

Դրա համար կան պատրաստակամ նոր ֆօրմացիայի գրչակներ, որոնք պարապում են վարժապետի պոչից ժեստ կապելու արհեստով։

Նա անգրագէտ հոգաբարձուի համար կը կազմի «բաց նամակներ» և ինչպէս «Ցեպլէլիններ» բաց կը թողնի հայկական իրականութիւնը, հաւատալով որ «дураковъ на свѣтѣ не мало», և տասը խելօքի շարքում մի յիմար էլ լինի՝ и то хлѣбъ (դա էլ հաց է)։

Ահա ձեզ մի վարժուհի, որ՝ թողնելով և հրաժարվելով ճոխ կեանքից, գնում է երկար տարիներ չարքաշ կեանք անցնելով ուսանում մի մասնագիտութիւն և գալիս հայ նահապետական ժողովրդի գիրկը, կոպէկներ ստանալով, շտկում է հայ խրճիթի երդիկը։

Տեսաք՝ ամբիծ կին-գործչի պոչից ժեստ կպցրին և ճանապարհ դրեցին։

Ահա ձեզ մի վարժապետ, որը յանուն նոյն խրճիթի երդիկի գիտակցաբար զրկվում է հազարներից և կարիերայից և կոպէկներով, անթիւ զրկանքների անտառի միջով մտնում է հայկական գիւղը։

Հսկայական էներգիա է թափում, ցոյց է տալիս խոշոր արդիւնք։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆՆՄԱՆ ԴԵՊՔԵՐ

ՆԺՈՅԳՆԵՐ

I

Մարտինը առաջարկեց Մինասին գնալ ձիով սուրբ Խաչ։

Մինասը համաձայնվեց։

Գնացին ձի վարձելու։ Հարց ու փորձով եկան հասան մի ձիապանի։

— Ձիեր ունե՞ս հեծնելու։

— Ունեմ, ինչպէս չէ։ Քանի՞սն է հարկաւոր ձեզ։

— Երկուսը։

— Օ՜հ, երկու այնպիսի ձիեր ունեմ, որ, որ...

— Լաւ ձիեր լինեն, հա՞։

— Ես ձեզ ձիեր եմ ասում է, եթէ մի կողմը դնես հազար րուբլի, միւս կողմը իմ այդ երկու ձին, ես հազար րուբլուց կը հրաժարվեմ։

— Ի՞նչ ես ասում։

— Այո, լաւ ձիեր են։ Քանի՞ ժամվայ կամ օրվայ էք ցանկանում։

— Մի օրվայ, մինչև սուրբ Խաչ։

— Շատ լաւ։

— Դի՞նը, վարձը վերջնական։

— Ձեզնից թանգ չեմ ուզի. հանգիստ եղէք։

— Ելի՞։

— Երկու-երկու րուբլի։

— Չէ, թանգ է, ձին օրական մի րուբլի են վարձում միշտ։

— Թամք ձեզ մօտ կա՞յ,—հարցրեց ձիապանը։

— Մէկը կայ, մէկն էլ պէտք է դու տաս։

— Տեսնո՞ւմ էք, թամք էլ պէտք է տամ։

— Բա՞ առանց թամքի ձի կը տա՞ն վարձով։

— Դէ լաւ, պարոններս, գլուխ չեմ ցաւեցնի, մանէթուկէսով կտրում եմ. ձեր խաթրից չեմ կարողանում դուրս գալ։

Մարտինը և Մինասը իսկապէս թանգ չէին համարում այդ վարձը, մանաւանդ մտածում էին, որ ձիերը լաւերն են։

Համաձայնվեցին։

— Ե՞րբ էք հրամայում ձիերը պատրաստել։

— Էգուց առաւօտը, ժամը 6-ին։

— Աչքէս վրա. դո՛ւք կուղարկէք ձիերի ետևից, թէ՞ մենք պէտք է ուղարկենք։

— Մենք մարդ կուղարկենք։

— Շատ բարի։

Մարտինը և Մինասը յետ դարձան տուն՝ այդ կարճ ճանապարհորդութեան համար մի փոքր պատրաստութիւն տեսնելու։ Խուրջինի մէջ դրին մի քանի շիշ գինի, կոնեակ, լիմոնադ, փոքր ինչ ձկնկիթ, մի երկու արկղիկ սարդինկա, թէյ, շաքար, մի քանի տեսակ հացեր և պաքսիմատներ... և վաղ պառկեցին քնելու, որպէսզի կարողանան վաղ էլ զարթնել։

II

Նրանց քունն երկար ժամանակ չէր տանում... վաղ էին պառկել։ Վերջապէս քնեցին և առաւօտը իսկապէս վաղ վերկացան, մինչև անգամ շատ վաղ, ժամը 4-ին։ Պատուիրեցին ինքնաեռ դնել, լուացվեցին, զգեստվեցին և ուղարկեցին ձիերի ետևից։

Ձիերը եկան։ Բայց մեր ճանապարհորդները ինչ-որ շատ անբնական մնացին ձիերի տեսքից։ Հազար րուբլանոց ապրանքի փոխարէն՝ նրանք տեսնում էին իրանց առջև շատ հասարակ, բաւական լղար, կըմախքոտ ձիեր։

— Սրա՞նք են նրա տուած ձիերը,—հարցրեց Մինասը։

— Այո,—պատասխանեց ծառան։

— Ինչո՞ւ վերցրիր այդ տեսակ ձիերը։

— Ես էլ ասացի՝ թէ լաւ ձիեր չեն. նա ասաց, որ դրանցից լաւը չունի և թէ խօսել-վերջացրել է։ Ինքն էլ շուտով կը գայ։

Ի՞նչ կարելի էր անել, պէտք էր հաշտվել եղածի հետ։ Մինասը հրամայեց, որ ձիերից մէկը, որ անթամք էր ուղարկված, թամքվի իր մօտ եղած անգլիական թամքով։

Մինչ ծառան ձին թամքում էր, եկաւ ձիատէրը։

— Տօ, ինչո՞ւ մեզ խաբեցիր։

— Չեմ խաբել, պարոններ։

— Սրա՞նք են քո հազար րուբլանոց ձիերը։

— Ինչո՞վ են վատ։ Դուք մէկ նստեցէք ու փորձեցէք, եթէ վատ դուրս կը գան այն ժամանակ խօսեցէք։

— Լաւ, բայց այն ի՞նչ գովել էր, որ դու էիր գովում։

— Դէ խօսք է, խօսքի ձև է, ասվում է. առանց այդ չի լինի։

— Շատ յիմար ձև է. անբարեխիղճ մարդ էք։

— Լաւ, պարոններ, ձեր կողմից դա խղճմտանք էր, որ դուք իմ հազար րուբլանոց ձիուն օրավարձ նշանակում էիք մէկ րուբլի։ Այդ ո՞ր գիժը հազար րուբլանոց ձին կը տայ վարձու։ Լսվա՞ծ բան։ Դէ դուք էլ մի վիրաւորէք մեզ է...։

Այնքան նեղացած սրտով խօսեց ձիատէրը, որ մեր ճանապարհորդները լռեցին։

Ծառան արդէն նստեցրել էր թամքը ձիու վրա։ Մինասը նայեց անճոռնի ձիուն գեղեցիկ թամքով և չը կարողացաւ ծիծաղը պահել։

— Տօ, այսպէս ձիով գնալը ամօթ է։

Ձիատէրը ոչինչ չը պատասխանեց, այլ փոխելով խօսքը՝ ասաց.

— Պարոններ, խնդրում եմ ձիու վարձից եթէ ոչ բոլորը, գոնէ երկու րուբլին տաք ինձ. մեծ հարկաւորութիւն ունեմ։

Նրանք տուին երկու րուբլի և ձիատիրոջից ազատվեցին։

III

Ուխտաւորները շուտով նստեցին ձիերի վրա և ճանապարհ ընկան։

Սկզբում նրանք հանդարտ էին առաջ գնում և դեռ չէին կարողանում գնահատել ձիերի ընդունակութիւնները։ Սակայն երբ փոքր ինչ հեռացան տներից, ցանկացան մի փորձ փորձել և ձիերի ոյժը չափել։

Խփեցին ձիերին, բայց ձիերը իրանց քայլը չաւելացրին։ Փորձեցին ոտքերով խթել, ձիերը փոքր ինչ տեղից ցատկեցին. բայց էլի առաջվայ ծանր քայլով գնացին։

Մեր ճանապարհորդները բարկացան, բայց ի՞նչ պէտք է անէին։ Շատ ապարդիւն ջանքերից յետոյ վճռեցին հանդարտ առաջ գնալ։

— Է՛հ, թող կամաց կամաց շարժվենք. գլուխները քարը, թէ դանդաղ կը գնան, գոնէ մեր սիրտը չը կոտրենք, մեզ ուրախ պահենք։

Եւ դադարեցին ձիերին բոթելուց ու սկսեցին երգով զբաղվել։ Մինասի ձայնը զիլ էր և դուրեկան։ Մի այնպէս թարմ ոյժով էր հնչում նրա երգը, որ կարծես նա նշանակված էր առաջին սիրոյ առարկայի համար։ Մարտինը, թէև լսել էր շատ անգամ Մինասի ձայնը և հաւանում էր, բայց այս անգամ կատարելապէս հիացաւ նրանից։

Եւ ահա տեսաք՝ հայկական ողորմելի իրականութիւնը ժեստ կպցրեց նրա ետևից և ճանապարհ գցեց։

Ահա ձեզ մի ուրիշ վարժապետ։

Հայկական իրականութիւնը կպցրեց նրա ետևի մի անռելի ժեստ, որի ծանրութեան տակ նա կարող էր թաղել իր ամբողջ ապագան, բայց այսօր նոյն հայ իրականութիւնը գալիս է արդարացնելու նրան և ժեստը հանեց, բայց ո՞րքա՛ն բարոյական տանջանք, ինչ դրամա է կրել իր ներսը այդ խեղճ հայ վարժապետը, գուցէ միմիայն երկնքին է յայտնի։

Նա, այդ հայ Макаръ-ը, ամիսներ շարունակ հարուածներ է կրում իր գլխին և այսօր նոյն հայ իրականութիւնը, անշուշտ, ջենտլմենի վայել «шаркъ», «шаркъ» անելով, սառը կոմպրեսներ կը դնի հայ վարժապետի պատռված, վիրաւոր ճակատին։

Սառը կոմպրեսնե՛ր՝ ո՞ր ուսուցիչը առէք չէ ստացել հայ իրականութիւնից, բայց соловья баснями не кормятъ.

Սառը կոմպրեսնե՛ր։

Դա կոչվում է հայ լեզուով բարոյական վարձատրութիւն։

Այդ վարձատրութիւնը հայ ուսուցիչը ստացել է միշտ և ամեն դէպքում, երբ գրպանում չէ ունեցել մի կոպէկ անգամ, և ստամոքսը դրել է դարակը՝ անգործութիւնից ստիպված։

Եւ հայ վարժապետը տուժում է դրամով, ռոճիկով։

Զրկվում է պաշտօնից։

Եւ այսօր, երբ հայ իրականութիւնը գալիս է սառը կոմպրեսներով իր pardon-ը ասելու, արդեօք մտածում է, հոգում է, որ ուսուցչի գրպանը և ստամոքսը pardon-ով չի կշտանայ։

Ժեստ։

Սա լուրջ և արտասվելու չափ երևոյթ է։

Սա ցոյց է տալիս հայ կեանքի խուլիգանացումը, հայ կեանքի խոշոր ռէակցիան դէպի վայրենացումը։

Սա ցոյց է տալիս, որ մեր և հարիւրաւոր դպրոցները, և հարիւրաւոր հայ ուսուցչութիւնը անզօր է և ապարդիւն է իր կուլտուրական մաքառման մէջ։

Ողորմելի մեր կուլտուրական աշխատանքը չէ տալիս կեանքին առողջ սկզբունքներ, չէ բարձրացնում հայկական իրականութիւնը։

Հայ մարդը, հայ կեանքը ընկնում է։

Պէտք է բարձրացնել, ֆիլտրի ենթարկել հայկական կեանքը։

Ո՞վ պիտի անի։

Ի՞նչն է այն փրկարար ֆիլտրը։

XXXVI

Ո՞րտեղից կարող են սաղմվել բարձր սկզբունքներ, վեհ զգացմունքներ, երբ վաճառքի է հանվում այժմ մեզանում ամեն ինչ։

Խաչագողութիւնը՝ դա մեր հայկական ստեղծագործութիւնը՝ փարթամ ճիւղաւորութիւններով աճում և տարածվում է մեր կեանքի մէջ։

Գիտնականը վաճառում է իր գիտնական սկզբունքները, ճշմարտութիւնները։

Маргаринъ-ը ամեն տեսակ суррогатъ-ից խառնված իւղը փայլ տալով հանվում է հայկական շուկան և վաճառվում է կարագի տեղ։

Եւ ուտում են։

Սիրահարվածը իր սրբութիւն սրբոց սիրուհու առաջին համբոյրը վաճառքի է հանում։

Եւ համբուրում են։

Ուխտաւորը իր աղօթքն է վաճառում։

Եւ առնում են։

Իդէալիստ-գաղափարականը իր իդէան վաճառքի է հանում և իր profession de foi-ն ընդունելով հաւատք առանց գործի՝ շուկան է շտապում։

Խօսքը, գեղեցիկ խօսքը միշտ կանցնի իսկական գործի տեղ։ Маргаринъ-ը կանցնի կարագի տեղ։

Սա խաչագողութիւն է։

Սա ազգային ստեղծագործութիւն է։

Ժեստ։

Ո՛վ ասես, և ում, և ինչ՛ ասես այժմ ժեստ չէ կպցնում։

Ժեստ։

Ժեստ կապում ենք բոլորս միմեանց, մէկը ամենքի, և ամենքը ամեն մէկին։

Եւ այդ անռելի նեղ խողովակի մէջ վեր և վեր մագլցելով խեղդվում ենք, շնչասպառ ենք լինում։

Ժեստ։

Յակովբ Գենջեան

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՉՈՒՆ

— Բարով, Շմաւոն, ո՞ւր ես գնում։

— Գնում եմ Երևան պաշտօն գտնելու. հոգաբարձութիւնը ինձ արձակեց. իսկ դո՞ւ ո՞ւր ես գնում, Անանիա։

— Ես էլ քեզպէս. գնում եմ Նոր-Բայազէտ. կարելի է այնտեղ աջողեցնեմ. երանի թէ ես մի խանութում գործակատար լինէի, քան ուսուցիչ։ Իմ աշակերտներից մի քանիսը Աֆրիկեանի և ուրիշների մօտ գործակատար են, պատիւ ունեն, գնահատվում են ինձանից ու քեզանից էլ լաւ, խաղաղ հոգով հաց են ուտում։

— Արդարացի է եղբայր, խնամի հոգաբարձու ունե՛ս, տեղ ունես. խնամի չունե՛ս, թափառի մէկ տեղից միւսը։

Կրկին սկսվեց ուսուցիչների չուն։ Անգրագէտ, ագէտ կամ գրագէտ աղա հոգաբարձուին դուր չէ գալիս այս կամ այն ուսուցչի վերարկուն, գլխարկը կամ դէմքը, և կրկին այդ հոգաբարձուն է քննադատում ուսուցչին, նրան պահում կամ արձակում։

Ուսուցիչը իր չուլ ու փալասը հաւաքած, իր ընտանիքն ու իր բեռ-բարխանէն կապած, դարաչու քոչւորի պէս, չւում է մէկ քաղաքից միւսը, մի գիւղից միւսը, երբեմն եղան արաբով, եթէ անիւի ճանապարհ կայ, և երբեմն ձիով կամ էշով։

Այդ ուսուցիչ դասակարգը, որ մի անլեզու արարածից հանճարներ է պատրաստում մարդկութեան համար, ապագայ բարոյական սերունդ է կրթում, որ իր ամբողջ կարողութիւնը ներշնչում է մանուկին, դեռ մատնված է անուշադրութեան և բաղդի քմահաճոյքին։

Այսօր կրկին ձայներ են գալիս, թէ այսինչ դպրոցի ուսուցչ. խումբը արձակվեց, այն-ինչ գիւղի հոգաբարձութիւնը ցրեց ուսուցչական կազմը և այլն։ Դրա դէմ ամեն կողմից լրագրութեան մէջ տեղացին բողոքներ, ամեն տեղից ձայնակցեցին հոգաբարձութեան կազմի այդօրինակ վարմունքի դէմ, բայց այդ բոլորը մնաց միմիայն լոկ ցանկութիւն և ոչ թէ գործ կամ վճիռ և ուսուցչի իրաւական դրութիւնը համարեա մնաց նոյնը՝ առանց զգալի փոփոխութեան։ Առայժմս իրական փաստերը այս են ցոյց տալիս։

Հարցնում ենք. ի՞նչ ազդեցութիւն ունեցան «Մշակի» մի շարք առաջնորդողները իրաւասու մարմնի վրա և ո՞ւմ է վճռական veto տուողը։ Ի՞նչ նշանակութիւն ունեցաւ Թեմ. խորհրդի որոշումը ուսուցիչների առանց յարգելի պատճառաբանութեան արձակման վերաբերմամբ. գրեթէ ոչինչ։ Այդ բոլորը գրվեց միմիայն թղթի վրա և լրագրութեան էջերում։

Երբ մի վճիռ կամ որոշում չը պիտի պահպանվի, չը պիտի իրագործվի, ինչո՞ւ համար է։

Գեղեցիկը օրէնքը չէ, որ գրվում է, այլ այն է, որ կատարվում է։

Շամաթ

Երևան, 30 յունիսի

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Բաթում, 4 յուլիսի

Նորընտիր հոգաբարձութեան անդամները, դեռ չը հաստատված առաջնորդից, հին հոգաբարձուների հետ խորհրդակցնելով՝ արդէն հեռացրել են պաշտօնից մեր ծխական դպրոցի ամբողջ ուսուցչ. խումբը իր աւագ ուսուցչով ու այս մասին պաշտօնապէս տեղեկագրել են բոլորին։ Ուսուցչ. խմբի մէջ երկպառակութիւն ու տարաձայնութիւններ կային։ Պարզ է, որ այդպիսի անհամերաշխ ու միմեանց հետ գժտված խումբը կազմվել ու առաջնորդվել է աւագ-ուսուցչի գլխաւորութեամբ։ Երբ մի հոգաբարձական մարմին ամբողջ խումբ արձակում է իր աւ.-ուսուցչով, պարզ է, թէ դրանով որպիսի վկայական է ստորագրում աւ.-ուսուցչի ընդունակութիւնների մասին։ Բայց, ով արժանք ու դարմանք, շատերը պատրաստ են գրաղ գալու, որ հոգաբարձութիւնը մի քանի օրից յետոյ նոյն իր ձեռքով վկայված աւագին վերստին աւագութեան կանչելու...

Յունիսի 25-ին ընկերական կեր ու խումի ժամանակ,—ասում են,—երկու իրար շատ սիրելի ընկերների մէջ վէճ է պատահում, մէկը խփում է միւսին, վերջինս էլ դանակի մի հարուածով սպանում է առաջնին։ Սպանվածն է Թիֆլիսեցի Բօղդան Թորոսեան, 25—26 տարեկան։ Սպանողը, որ ալէքսանդրօպօլցի է, բանտարկված է։ **

Ղազախ, 1 յուլիսի

«Մշակի» № 138-ում [illegible] գիւղից ոմն «Պէծ» ստորագրութեամբ ի միջի այլ հարցերի նախապատւութիւն տալով ռոտոնդա բանալու հարցին, հենց առաջին տողերում ինքնաբաւականութեամբ գրում է. «Տեղումս ռոտօնդա ունենալու առաջարկութեան սիրով միացան ամենքը և երկու օրվայ ընթացքում հաւաքվեց 350 ր.»։ Ապա աւելացնում է. «Շինութեան ծախս նախատեսվում է 500 ր.»։ Նոյն Պէծը խօսելով ժողովրդական տան, աղբիւրի, հնձի, բաղնիքի, սառցատան, գիւղատնտեսական կայարանի, երբեւիցէ հիւանդանոց ունենալու հարցերի մասին, խորհրդաւոր լռութիւն է պահպանում ամենից կենսական հարցի վերաբերմամբ. այդ հարցը նրանց ծխական երբեմնի երկդասեան ուսումնարանն է, որը մօտ 50 տարվայ պատկառելի անցեալ ունի և որը, սակայն, վերջին տարիները հոգեվարքի ծանր օրեր անց կացնելով՝ ներկայումս փակվելու վրա է։

Պէծը գրում է, որ ռոտոնդայի շինութեան գործը իր հովանաւորութեան տակ է առնում Կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղական ճիւղը, որ ասել է՝ թէ ռոտոնդան աւելի անհրաժեշտ բարեգործական հաստատութիւն է (եթէ միայն է), քան ծխական ուսումնարանը, որին աչքից ձգել ու հանել է իր լուրջ հովանաւորութիւնից։

Ըստ երևոյթին Պէծը երգի ու պարի սիրահար մէկն է, բայց ճպուռի և մրջիւնի առակից մենք գիտենք, որ երգի ու պարի երկրպագուները մի օր սովատանջ եղած պիտի բաղխեն մրջիւնի դուռը։

Յարգելի Պէծ, եթէ դուք ժողովրդի բարօրութեան նախանձախնդիր և հեղինակաւոր մէկն էք, ապա ամենից առաջ ձեր ճիւղի հովանաւորութեան տակ առէք այն հաստատութիւնը, որ ողջ քաղաքակիրթ ազգերի միակ պաշտամունքի առարկան է. ապահովեցէք ձեր ուսումնարանը, կրթեցէք նոր սերնդի միտքն ու հոգին, տուէք նրանց ձեռքը գոյութեան կռւում կռւելու զէնք, և երբ այդ սերունդը իր մտաւոր զէնքով կը յաղթահարէ դժուարութիւններին, ողջառողջ ու կուշտ փորով միշտ էլ իր տանը, իր յարկի տակ կերգէ ու կը պարէ առանց ձեր ռոտոնդաների, որոնք եթէ կուրորտներում գոյութիւն ունեն շատ ու քիչ ապահովված ու անհոգ անձանց զուարճութեան համար, այդ դեռ չէ նշանակում, թէ Քարվանսարայի նման ռանչպար, իրանց դարդ ու հոգսերով տապակված խեղճ ու թշուառ շինականների բարի նախանձը պիտի շարժէ, եթէ միայն շարժել է։ Քարվանսարայի ժողովուրդ. ամառային երկար ու չարքաշ օրերի վարից, հնձից, կալից-կուտից դառնալուց յետոյ քո վաստակած անդամներին հանգիստ է հարկաւոր և ոչ պար, անքուն գիշերներ ու ռոտոնդա...

Ղազախեցի

ԻՆՉՈ՞Ւ ԵՆ ՔԱՅՔԱՅՎՈՒՄ ՆԱՒԹԱՇԽԱՐՀՈՒՄ ՀԱՅ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՂՆԵՐԸ *)

Ազատագրական շարժման հովերը, երբ մայր Ռուսաստանից և ռուսական ներքին նահանգներից փչեցին դէպի Կովկաս, վերջինս արդիւնաբերական վայրերում լոյս ընկան Ռուսաստանից եկած ռուսներ և հրեաներ, որոնք աշխատեցին բարեկաւել կովկասեան բանւորների-պրօլետարիատի—տնտեսական մասը ըստ իրանց կարծիքի։ Այդ նորեկ օտարները իրանց «ընկեր» ճանաչեցին հայերին՝ տեղացի ռուս և հրէայ բանւորների, ազատագրական հովերով տարվող երիտասարդների խորհրդով։

Խաղաղ աշխատաւորականների մէջ սկսվեց հենց առաջին քայլից պրօպագանդան և հրաւէրը դէպի գործադուլ և պահանջներ, ինչպէս և սկսվեց կազմակերպվել բանւորական ներկայացուցչութիւն (կոմիսիա)։ Սակայն, դժբաղդաբար, այդ պրօպագանդան սահմանափակվեց հայ բանւորների մէջ, նրանց շրջանակից դուրս չանցաւ։

Մայիսի 1-ի տօնը կատարելու համար նաւթային բանւորական աշխարհում երբ գործադուլ էր յայտարարվում մի օրով, այդ գործադուլի առաջին նշանը պահանջվում էր տալ հայ ֆիրմայից։ Եթէ հայերից արդարացի կերպով նկատողներ էին լինում, ա. դ. օտար պրօպագանդիստները պատճառաբանում էին, թէ հայը գիտակից է, տեղացի է, Թուրքերը թէև տեղացիներ են, բայց ագէտ են, ռուսների հայրենիքը Ռուսաստանն է, Կովկասի վրա ռուս պրօլետարիատը աչք չունի և այլ նման դարձուածքներով հայերին էին առաջ գցում։ Եւ այդ բոլորի հետևանքն այն եղաւ, որ հայ ֆիրմաների համարեա բոլոր տեխնիքական արհեստանոցները փակվեցին և հազարաւոր արհեստաւորներ դուրս շպրտվեցին գլխաւորապէս Մանթաշեանի ֆիրմայից։ «Մշակի» ընթերցողները կը յիշեն, որ այդ ժամանակ մի շարք յօդուածներով մենք զգուշացնում էինք հայերին, բայց մարդկանց գլուխները այնքան տաքացած էին, որ սև սպիտակից չէին կարողանում ջոկել։

Օտար ֆիրմաների արհեստանոցները մնացին և մինչև այսօր էլ կատարում են իրանց գործը։ Փակվեցին միմիայն հայերինը։

Ռուսաստանի գործարանատէրերը շատ աչքաբաց դեր էին խաղում Կովկասի արդիւնաբերական այդ վայրում։ Երբ ռուս արհեստաւոր «ընկերները» հայ փակվող ֆիրմայից հեռանում էին Ռուսաստան և երբ Ռուսաստանի գործարանատէրերը իրենց օգուտի տեսակէտից ընդունում էին արձակված ռուս բանւորին գործարան, Ռուսաստանի համար բացվում էր մի նոր աշխարհ՝ նաւթարդիւնաբերողների գործիքներ պատրաստելու համար նոր շուկայ։ Ռուսաստանը, որ այնպիսի հազարաւոր գործարաններ ունի, որոնց մէկի բանւորների և աշխատողների չափը մի Բալախանիի ամբողջութեան չափ է, երբեք նաւթաշխարհի չափ չը մասնակցեց քաղաքական գործադուլներին։ Եւ գիտէ՞ք դրա հետևանքը ինչ եղաւ։

Դեռ նաւթային աշխարհը չը խաղաղված, հայ-Թուրքական կոտորածների հասցրած վէրքերը չը բուժված, փակված գործարանների վերաբացման մասին չը մտածված, կարկտի հեղեղի նման Ռուսաստանի գործարաններից սկսեցին թափվել այն գործիքները, մեքենաների մասերը, որոնք անհրաժեշտ էին և են նաւթաշխարհին և որոնց մասին Ռուսաստանի գործարանատէրերը չէին էլ մտածել, ի նկատի առնելով որ Բագուի շրջանը ունի և գործարաններ, և արհեստաւորներ։

Այն գործիքը, որ պատրաստվում էր մեզանում պուդը 10 ր., Ռուսաստանի գործարանները աւելի մաքուր և լաւ պատրաստած և այն էլ Բալախանիի մէջ վաճառում են 7—8 ր.։ Հետևաբար ինչ միտք կայ, որ հայը նորից գործարանը կարգի գնէ, երբ նրան առանց ջանջալի թէ էժան են տալիս և թէ երկար ժամանակով։ Սակայն ինչ պիտի անէ այն արհեստաւորը, որը 10—20 տարի աշխատելով արհեստ է սովորել, ամսական 50—300 ր. ռոճիկ ստացել և այսօր պարապ է։

Ո՞ւմ վրա պիտի ծանրանայ բազմանդամ ընտանիքի տէր հայ արհեստաւորի մեղքը, որը այսուհետև ոչ երկրագործութեամբ կարող է պարապել, ոչ այգեպանութեամբ և ոչ էլ անասնապահութեամբ, մանաւանդ որ այդ վերջին պարապմունքների համար անհրաժեշտ է հող, որից զուրկ է Կովկասի հայութիւնը։

Մենք այս աննախանձելի դրութեան համար ոչ ոքի չենք մեղադրում՝ ոչ բուրժուազիային, ոչ բանւորութեանը և ոչ էլ յեղափոխութեանը և այլն։ Մեղաւորը անհեռատեսութիւնն էր, որը ծնվեց մասսայի ագիտութիւնից։

Այժմ ի՞նչ անել, որ կարելի լինի փրկել հազարաւոր տանջվող հոգիներին։

Ահա մի հարց, որ հացի խնդիր է ներկայացնում իրանից։

Բայց այդ թողնենք և անցնենք քայքայման միւս պատճառներին։

Ս. Գարագաշ

(Վերջը միւս անգամ)

*) Տես «Մշակ» № 128 և 136։

ՇՈՒՇՈՒ ՈՐԲԱՆՈՑ-ԴՊՐՈՑԻ ՓԱԿՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

1905—6 թ. թ. սարսափի տարիներ էին... Մեր կեանքի մռայլ, մշուշապատ օրերի տխուր պատկերն է վերարտադրվում առջևս երբ ես, թերևս համառօտակի, ակնարկ եմ ձգում այդ ժամանակաշրջանի վրա։ Հայ-Թուրքական անմիտ և աննպատակ ընդհարումների ժամանակ մեր իրականութիւնը փոխվել էր աւերակների, ստեղծվել էր թշուառութիւնների մի կարմիր շարան, թխպոտ ամպերը կուտակվել էին մեր հօրիզոնի վրա... Սարսափի և կոտորածի ծանր օրեր, լաց ու կոծի աշխարհ, այրիացած ժողովուրդ... ծնողազուրկ երեխաները փողոց նետված, մերկ ու բոբիկ իրանց անմխիթար և անօգնական վիճակն էին ողբում՝ գթութիւն և կարեկցութիւն հայցելով ծայր թշուառութեան մէջ գտնվող ժողովրդից։ Պէտք էր դարման անել այդ ցաւին, պահանջվում էր շուտափոյթ օգնութիւն, անհրաժեշտ էր խնամել, պահել, պահպանել որբիկներին։ Եւ գտնվեց մէկը, որ վէրքը բուժելու դեղ առաջարկեց. այդ մէկը, սպեղանի առաջարկողը բժ. Խ. Բահաթրեանն էր, որի նախաձեռնութեամբ 1906 թ. որբանոց-դպրոց է բացվում Շուշում։ Բահաթրեանի ընտանիքը, որ որբանոցի հիմնադիր է համդիսանում, ամենասերտ կերպով կապված էր այդ հիմնարկութեան հետ. նա երկար ժամանակ ոչ մի բարոյական և նիւթական միջոց չէր խնայում իր հիմնած որբանոցի համար։ Նա այսպէս ասած որբանոցի հոգին էր։ Բայց անցան տարիներ, և Բահաթրեանը ինչ-ինչ պատճառներից դրդված՝ թողեց որբանոցը և հեռացաւ, խոստանալով, սակայն, որ ինքը մշտական աջակցելու և նպաստելու է որբանոցին։ Եւ նա իր ույժերի չափ նպաստել է այդ հիմնարկութեան բարգաւաճման գործին։

Բայց այստեղ կանգ առնենք այդ կարեւոր հանգամանքի վրա։

Որբանոցի բացման առաջին տարին նա ունէր 33 որբ, հետևեալ տարին 21, իսկ ներկայումս 7 որբ միայն։ Որբանոցը մինչև օրս պահվել է օտարական շուշեցիների նուիրատուութիւններով. խոշոր նուիրատուները թւում են Արշ. Ղուկասեան, եղբ. Ժամհարեաններ, Դ. Իսրաշեան, Թիֆլիսի Նպաստամատոյց Յանձնաժողովը, «Արամազդ» ընկ. և այլն։ Ինչ վերաբերում է տեղացի շուշեցիներին, պէտք է ասել, որ նրանք, մի շատ աննշան բացառութեամբ, ոչ մի մասնակցութիւն չունեն որբանոցի պահպանութեան գործում։ Նրանց բաժինն

— Մինաս, Մինաս, ապրես, ա տղայ. շատ ժամանակ է, որ այդպէս երգած չը կայիր։

Մինասը ոգևորվեց և շարունակեց երգը։ Սակայն մի քանի ժամանակից յետոյ երգասելը ձանձրացրեց մեր տղերանց։ Արեգակը սկսեց անողորմ այրել. քամի չը կար ոչ մի կողմից։ Ձիերը շատ դանդաղ էին շարժվում։

Ձիերը, մօտենալով արտերին, գնալու միջոցին բերանով կտրում էին բոյսերը և ուտելով առաջ գնում։ Նրանք այնքան սովոր էին այդ բանին, որ մեր ճանապարհորդները ոչ մի կերպ չէին կարողանում նրանց յետ պահել։ Ձիերը ուշք չէին դարձնում սանձի յետ քաշելուն, ուժգին թափ տալով գլուխները՝ իջեցնում էին բերանները խոտերի մէջերը և փունջեր դուրս տալիս իրանց ատամներով։ Եւ կարծես երկու ձիերն էլ միմեանց խօսք էին տուել. մէկը կրկնում էր միւսի արածը։

— Տօ, այս ինչ ցաւի մէջ ընկանք մենք. այս ինչ ձիեր վարձեցինք,—աղաղակեց Մինասը։

— Ի հարկէ, եթէ ձիերին քաղցած պահեն՝ այս տեսակ պէտք է լինի հետևանքը, ուրիշ ինչ կարելի է սպասել. անպիտանները քաղցած են, ուղիղ քաղցած։

— Որ այդպէս է, մի տեղ մենք իջնենք, ձիերը մի քիչ արածեն. բաւական է մեզ չարչարեն։

— Դեռ գնանք. առաջներս մի աղբիւր կայ, նրա մօտը քիչ մինչ խոտ էլ կայ, այնտեղ կիջնենք, ինքներս էլ կը հանգստանանք... աշխատենք մի քիչ քշենք, ինչ կը լինի, կը լինի։

IV

Մինասը սկսեց ոտներով թափահարել և մտրակով խփել։ Մարտինը, որքան և նեղացած էր, չը կարողացաւ ծիծաղը պահել՝ տեսնելով Մինասին գեղեցիկ թամքի վրա նստած և անտանելի շարժումներ անելիս։

Մինասը մասամբ հասաւ իր նպատակին, ձին սկսեց ոտները փոքր ինչ շուտ-շուտ փոխել. Մինասը շարունակեց իր հարուածները և խթանելը, բայց յանկարծ նրա ձին բոլորովին կանգնեց։ Ինչ արաւ-չարաւ՝ ձին տեղից չը շարժվեց։

— Այդ ինչ պատահեց ձիուն։

— Ձեմ իմանում. դէ հիմա այս էր պակաս, որ բոլորովին խայտառակ դրութեան մէջ լինենք։

Մինասն իջաւ ձիուց և սկսեց ձին քաշել իր ետևից. ձին փոքր ինչ գնաց ու կանգնեց։

Մինասը կատաղեց. հասցրեց ձիուն մի քանի ծանր հարուածներ, խփելով մարմնի բոլոր մասերին. բայց ի զուր. ձին տեղից չը շարժվեց։ Ճարահատեալ Մինասը սկսեց ձիուն յետ դարձնել դէպի հարևան արտը. ձին շարժվեց և, մօտենալով արտին, ագահութեամբ սկսեց ուտել հասկերը։

Մի քանի ժամանակից յետոյ, Մինասը նստեց ձին և սկսեց կամաց-կամաց քշել։ Ձին դարձեալ հպատակվեց առաջվայ նման։

Շուտով էլ հասան աղբիւրին և մօտ մի ժամաչափ հանգստացան և իրանց ձիերին էլ հանգստացրին։

Աղբիւրի մօտ հանգստանալուց և միջակ կշտանալուց յետոյ՝ ձիերը սկսեցին իրանց ույժը ցոյց տալ և բաւական արագ շարժվել։ Մինասը ուրախացաւ։

— Մարտին, աշխատենք մի կերպ գարի գտնել այս թշուառների համար ու կաղդուրենք, որ գոնէ յետ դառնալուց մեր կրած նեղութիւնները չը կրկնվեն։

— Մի քիչ դժուար կը լինի։

— Փորձենք, լաւ կը վարձատրենք գարու համար. մի քանի շահի աւելի կը տանք. դա էլ բարութիւն է, անենք խեղճ ձիերի համար. այնպէս կարծենք, թէ ձիերը թանգ ենք վարձել։

— Այսպիսի ձիերը իսկի մի աբասի էլ չարժեն օրը և ոչ թէ մանէթուկէս կամ երկու մանէթ։

— Սրանց տիրոջ դեռ մի կարգին կուտացնենք։

Շուտով ուխտաւորները հասան սրբատեղ։

Փողի ույժով Մարտինը կարողացաւ գարի ձեռք բերել։ Իսկ խոտի մասին խօսք չը կար. նա գտնվեց մեծ քանակութեամբ։

Ուխտաւորների բերած ուտելեղէնների պաշարը բաւական մեծ էր։ Սրբատեղի վարդապետը և փոքրաւորը մասնակցեցին հացկերոյթին և կարգին վաթլեցին։ Հացկերոյթից յետոյ բոլորն էլ պառկեցին հանգստանալու։

V

Երեք ժամ լաւ քնելուց յետոյ՝ զարթնեցին նրանք, պատուիրեցին ինքնաեռ և մինչև նրա հասնելը՝ գնացին շրջագայելու։ Մեր ուխտաւորները մոռացան իրանց բոլոր նեղութիւնները և մինչև անգամ թեթև ժպիտով յիշեցին, որ ուրիշները ոտաբոբիկ են գալիս ուխտատեղ, շատ նեղութիւն քաշելով, իսկ իրանք՝ որքան լինի՝ էլի ձիով են եկել այն տաք եղանակին։

Վերադարձին ձիերը սկզբում ոչինչ փոփոխութիւն ցոյց չը տուին իրանց շարժումների մէջ, և դա շատ վշտացրեց մեր ճանապարհորդներին։ Բայց ճանապարհին այլևս կանգ չէին առնում ձիերը, իսկ մի տեղ նրանք սկսեցին կարգին քայլ ցոյց տալ բաւական մեծ տեղ վազելով։

Ուխտաւորները տուն հասան ուշ, մութն ընկած։ Ձիատէրը սպասում էր նրանց։

Մինասը թէև փոքր ինչ հանդարտվել էր, բայց, տեսնելով ձիատիրոջը, բորբոքվեց և աղաղակեց վրան.

— Անպիտան, սա ինչ ձիեր ես տուել մեզ։

— Ուխտներդ ընդունելի լինի, պարոններ,—պատասխանեց նա, իբր թէ չը լսելով Մինասի խօսքերը։

— Ամաչում չե՞ս, մեզ կոպիտ կերպով խաբում ես, քաղցած ձիեր ես տալիս մեզ. մենք ինչ պարտական ենք քո ձիերը կերակրելու։

— Ի՞նչ ասեմ, պարոններ, վարձող մարդու խրատունքը միշտ մեծ կը լինի։ Պարոններ, ինքներդ հաշւեցէք դրանց օրական կերակուրը. ամեն մէկը մի մանէթաչափ կերակուր կուտի ու խնամք կը պահանջի։

— Ինչո՞ւ է այդքան պահանջում։

— Հաշւեցէք, տեսէք։ Ձի ամեն օր էլ վարձող չէ լինում, կամ կարգին վարձ չեն տալիս, իսկ ամենքը նժոյգներ են պահանջում։

— Լաւ, լաւ, գլուխներս մի տանի, ով գիտէ՝ դուրս կը գայ բանից, որ դեռ մենք ենք մեղաւորը, որ քո ձիերը չեն կարողանում ոտները շարժել։ Դու դեռ մեր՝ ձիերին տուած կերակրի փողը պէտք է տաս։

— Հանք չեմ անում,—ասաց սիրտը ցաւած ձիատէրը,—դուք ձի պահեցէք, ես ձեզանից վարձեմ օրական երկու բուբլով։ Եթէ ես ձի եմ պահում, իմ ուրիշ հաշիւներն ունեմ, ես քրէհ ունեմ վերցրած...

— Լաւ, լաւ, բաւական է, առ մնացած փողդ ու գնա. ձիերդ մեզ տանջեցին բաւական չէ, հիմի ինքդ ես մեր հոգին ուզում հանել։

— Է՜հ, պարոններ, պարոններ,—ասաց և գլուխը շարժելով հեռացաւ ձիատէրը։

—

է քար անտարբերութիւնը, մեռելային լռութիւնը։

Այս անբնական դրութիւնը երկար շարունակել անկարելի է, ի հարկէ։ Եւ յունիսի 27-ին, Թեմական դպրոցի դահլիճում, որբանոցի հոգաբարձութեան հրաւէրով, կայացաւ քաղաքացիների ընդհանուր ժողով՝ Եփրեմ վ. Ահարոնեանի Նախագահութեամբ։ Ժողովի քննութեան առարկան որբանոցի փակման հարցն էր։ Բացի հոգաբարձութիւնից, հրաւիրուած 50 հոգուց ներկայ էին 8 հոգի միայն։

Նախ Նախագահը մի քանի յանդիմանական խօսք ուղղեց շուշեցիների հասցէին, որոնք ոչ մի հասարակական գործով չեն զբաղվում ու հետաքրքրվում, յարելով որ այդպիսի քար անտարբերութիւնը միայն դատապարտել կարելի է. ապա նա առաջարկեց խօսել քննվելիք հարցի մասին։

Որբանոցի նախագահ Թ. Տէր-Յովհաննիսեան երկար ու բարակ բացատրեց այն շարժառիթները, որոնք ստիպել են հոգաբարձութեանը՝ որբանոցի փակման հարց դնել հասարակութեան առաջ։ Նա ասաց, որ իրանց յանձնված հիմնարկութեան որբերի թիւը 33 ից իջել է 7-ի, ուրեմն զգալի կերպով պակասում է։ Միջոցների մի մասը սպառվել է, միւս մասն էլ սպառվելու վրա է. որբերի մեծագոյն մասը կարելի է տեղաւորել իրանց ազգականների մօտ, միաժամանակ տեղաւորելով ուսումնարանում և նպաստ նշանակելով նրանց մնացած միջոցներից, որի գումարը 600 րուբլու է հասցնում։ Բացի այդ, ի նկատի ունենալով որ նուիրատուները հրաժարվում են ապագայում որբանոցին նպաստելուց, իսկ որբանոցը արդէն բնական մահով մեռնելու վրա է,—հոգաբարձութիւնն առաջարկում է փակել որբանոցը և լիկվիդացիայի ենթարկել նրա խնամքը։

Նոյն ոգով խօսում են հոգաբարձութեան անդամներ Մով. Իգըբաշեան և Տիգ. Իգըբաշեան. վերջինս մինչև իսկ ասաց, որ ներկայ ժողովում պիտի վճռվի որբանոցի փակման հարցը, որ ժողովուրդը ոչ մի մասնակցութիւն չէ ունեցել որբանոցի բացման գործում, որ շուշեցիները ոչինչ չեն անում այդ հիմնարկութեան պահպանութեան համար և այլն։ Տ. Իգըբաշեանի առարկութիւնն ամենաթոյլ կրիտիկայի անգամ չը դիմանալով՝ պարզ է որ պէտք է ունենար իր հակաճառողները։

Ժողովի նախագահը հարցը լուծված համարելով՝ արձակում է իր բեզխմէն.

— Պէտք է արձանագրել։

Կ. Ղազարբէկեան, բողոքելով այդ բանի դէմ, գտնում է, որ ներկայ ժողովը, զուրկ իրաւական հողից, անկարող է այդ հարցի լուծումը բարձել իր ուսերի վրա։ Ապա, շարունակելով, ասաց, որ ներկայ ժողովին հրաւիրված էին 50 հոգի՝ արտօնեալ դասակարգից, մինչդեռ անհրաժեշտ է, որ ժողովրդի բոլոր խաւերը մասնակցէին ծանրակշիռ այդ հարցի լուծմանը։ Վերջում Ղազարբէկեան առաջարկեց յետաձգել այսօրվայ ժողովը, տպել հրաւիրագրեր և ուղարկել հասարակութեան լայն խաւերին, որ գան և մասնակցեն ապագայում գումարվելիք ժողովին։

Միանգամայն ճիշդ և իրաւացի նկատողութիւն, որ արձանագրում ենք հաճութեամբ։

Եւ իսկապէս, միթէ կարելի է խաղալ այնպիսի հիմնարկութեան հետ, որ հասարակական է, որի բաղդը տնօրինողը ինքը հասարակութիւնն է, և ոչ թէ 7—8 հոգի։

Բոլոր պարագաներից երևում է, որ Շուշու որբանոցը գոյութիւն ունենալ անկարող է. հասարակական հիմնարկութիւնը պէտք է պահվի հասարակական փողերով, և ոչ թէ պատահական միջոցներով կամ մուրացկանութեամբ։

Փակեցէք որբանոցը. ես էլ կողմնակից եմ փակման. բայց թողէք, որ այդ փակումը տեղի ունենայ բնական և նորմալ պայմաններում, իրաւական հողի վրա և, որ ամենագլխաւորն է, ժողովրդի ձեռքով։ Այս է միակ և ճշմարիտ ուղին, այս է բնական և արդար միջոցը…

Վերջում ժողովը՝ համաձայնելով Ղազարբէկեանի առաջարկութեան հետ՝ երկրորդ ժողովը նշանակեց առաջիկայ կիրակի, յուլիսի 4-ին։ Յոյս կայ, որ այս ժողովը մաքալու և կուրեօզ չի լինի, այլ հասարակութիւնն արձագանք տալով հոգաբարձութեան կոչին՝ կը գայ ժողովի և կը տնօրինէ որբանոցի բաղդը այնպէս, ինչպէս ինքը յարմար է գտնում։

Ոսկու-Ջօն

Շուշի, 29 յունիսի

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇԻՐԱԿԻ ՇՐՋԱՆԻՑ *)

Բայանդուր.—Բաղկացած է հայ և յոյն ազգաբնակութիւնից։ Երկու ազգութիւնն էլ ունեն իրանց համար մի-մի գեղեցիկ եկեղեցի։ Յոյների եկեղեցին շինված է գանձարանի հաշւով և պարծենում է իր ներքին զարդ ու զարդարանքով. իսկ հայերի եկեղեցին արտաքին գեղեցկութեամբ և ներքին չքաւորութեամբ։ Այստեղ են մեր գիւղական սեփական խրճիթները, մեր գոմն ու մարագը, մեր կալն ու արտը, մեր մանկական ընկերները, որոնք այժմ ծերացել են, աղքատութեան սրտամաշ հոգսերի մէջ ընկճվել, կռացել են։ 1866 թ. հայոց եկեղեցին գիւղի գոմերից ու մարագներից ոչնչով չէր զանազանվում. Դա մի գետափոր խրճիթ էր և կտուրը այնքան ցած էր, որ շատ անգամ էշերը բարձրանում էին արածելու և երբեմն էլ առաստաղը փուլ գալով՝ ընկնում էին եկեղեցու մէջ և սկսում իրանց էշավարի երգեցողութիւնը։ Ահա այդ նախատինքը հայ ժողովրդից հեռացնելու համար, ծխատէր Մելքիսեդէկ քահանայ Մանուկեանցը, որ Շիրակում հռչակված էր որպէս լաւ հայկաբան և հմուտ՝ կրօնական գիտութեանց մէջ, քանդեց հին եկեղեցին և հիմնարկեց նորը։ Շատ երկար կը լինի պատմել, թէ յիշեալ քահանան այդ եկեղեցաշինութեան ժամանակ որքան արգելքների ու չարամիտ մարդկանց խոչընդոտների հանդիպեց, բայց և այնպէս առանց վհատվելու շինութիւնը վերջացրեց՝ մասամբ գիւղացիների մասնաւոր նուիրաբերութեամբ և մասամբ էլ, հոգևոր իշխանութեան թոյլտուութեամբ, ժողովարարութեամբ։

1872 թւից հեռացել էի Բայանդուրից. անցել է այդ օրից 37 տարի, բայց Բայանդուրում ոչ մի առաջադիմութիւն, ոչ մի փոփոխութիւն։ Հները մեռել էին, նորերը նրանց տեղը բռնել և նոյն ուղղութեամբ շարունակում են նահապետական կեանքը։ 73 թւականից յիշեալ քահանան հեռացաւ Բայանդուրից և նրա շնորհիւ գոյութիւն ունեցող դպրոցն էլ ոչնչացաւ և մինչև հիմայ հայերը ծխական դպրոց չունեն. կայ պետական դպրոց։

Դահարլի.—Վերին-Շիրակի մէջ թէև ամենափոքր գիւղերից մէկն է այս գիւղը, բայց իր ուսումնասիրութեամբ ամենից մեծն է։ 1868 թւականից մինչև այսօր անխափան ունեցել են ծխական դպրոց։ Դպրոցի բացման ժամանակ յիշեալ թւականին հոգաբարձուներն էին՝ երէցփոխ Փիլոն, կ. Տէր-Թումասեանցը և հանգուցեալ տէր-Յակոբը. իսկ առաջին և անդրանիկ ուսուցիչը եղել է տողերիս գրողը։ Դպրոցը սեփական շինութիւն չունէր. 40-ի չափ աշակերտներ սովորում էին Փիլոյի այվանում։ Իմ տարեկան վարձն էր 120 ր. և ամեն բան բացի հագնելիքից։ Ջմեռը ուտում էինք՝ պաս օրերը՝ կծու, թթու, բողկ, բոխ, զոխ, անժուր ապուր. ուտիս օրերում՝ փոխնդէ խաշիլ, մածուն, հարիսա, թանէ սպաս և այլն։ Զատկին և միւս տօնական օրերում աշակերտներս գալիս էին սեղաններով ինձ տեսութեան. բերում էին ընծայ բարձրակրունկ башмаки, նախշուն գուլպայ, ադաթա, հալվա, ներկած ձու։ Այդ ժամանակ ժողովուրդը իր նահապետական պարզութեան մէջ էր. չը կային ոչ մարդատեր, ոչ դրամաշորթներ, ոչ սօցիալներ և ոչ մօցիալներ։ Գիւղական ուսուցիչը մեծ համարում ունէր և ամենքի պատուաւոր հիւրն էր։

Նոր դասագրքեր երբեք չը կային. ոչ «Լուսաբեր», ոչ «Աղբիւր», ոչ «Մայրենի լեզու», ոչ շարժական տառեր, ոչ գրատախտակ, ոչ տողած պատրաստի տետրակ, ոչ երկաթէ գրիչ, ոչ աշակերտական նստարաններ… Դրանց փոխարինում էին Չրհեղեան «Քերականը», մեծ ու փոքր «Սաղմոսներ», սագի փետուրի գրիչ. Ժամագիրք, «Կտակարան», «Նարեկ», և այլ կրօնական գրքեր։ Ծաժանելի աշխատանք էր հարկաւոր գիւղացի կոպիտ, բայց խելօք, համեստ երեխային գրել-կարդալ սովորեցնելու։ Այս բոլոր անյարմարութիւններից յետոյ տարվայ վերջը ազատ գրում և ազատ կարդում էին, թէև կարդացածից ոչինչ չէին հասկանում, որովհետև դասագրքերը գրաբար էին։ Ես այդ ժամանակ 19 տարեկան կը լինէի և ունէի հասակակից աշակերտներ էլ, որոնց հետ զբօսնում էի և խաղում ընկերաբար։ Բայց դասարան մտած ժամանակ իւրաքանչիւրս մտնում էինք մեր դերի մէջ։

Հետաքրքրական էին մեր աշակերտական խաղերը։

«Հին-Կտակարանից» ինչ որ դասարանում անցնում էինք, նոյնը դաշտում գործնականապէս ներկայացնում էինք. Յովսէփ Գեղեցիկը պատմում էր իր երազները. եղբայրները վաճառում էին նրան. յետոյ գնում ցորեն գնելու, և այլն։

Այս ձևով դասարանում աւանդված դասերը աւելի ըմբռնում և իւրացնում էին։ Այս գիւղում նշանաւոր է Ամենափրկչենց տունը։ Սրանց պապերը, Թիւրքիայից Ռուսաստան գաղթելիս, հետները բերում են գրչագիր «Ամենափրկիչ-Աւետարանը», որի պատճառով Ամենափրկչենց տունը ուխտատեղի է դառնում և գոյացած առատ արդիւնքը վայելում է տան տէրը։ Հոգևոր իշխանութիւնը, տեսնելով որ Աւետարանի արդիւնքը չէ ծառայում մի օգտակար նպատակի, բռնի կերպով խլում է Աւետարանը և դնում Ալէքսանդրօպօլի եկեղեցու խորանում։ Այնուհետև ուխտաւորները կիսվում են. ոմանք, հաւատացած լինելով որ Աւետարանը թէև Ալէքսանդրօպօլումն է, բայց նրա զօրութիւնը միշտ իր հին օթեանումն է, օթեանին էին ուխտ գնում, ոմանք Ալէքսանդրօպօլ։ Աւետարանը քաղաք տեղափոխվելուց յետոյ, Աւետարանի տէրը նրա հին օթեանը դարձեալ կարգին պահում էր. մոմերը վառում, խունկ ծխում, որ ищfonr գնացած Աւետարանը չը բարկանայ։ Մինչև հիմա էլ այդ օթեանը գոյութիւն ունի և այցելուներ կան։ Բայց երբ 1868 թւականին բացվեց Դահարլիի դպրոցը, առաջ եկաւ յիշեալ յափշտակված Աւետարանի հարցը։ Ամենափրկչենց Կարապետ Տէր-Թումասեանցը խնդիր խնդրի ետևից թափեց հոգևոր իշխանութեան բոլոր դատարաններում և դիմեց Գէորգ կաթողիկոսին Աւետարանը յետ բերելու համար այն պայմանով, որ տեղական եկեղեցում դրվի և արդիւնքը նորաբաց դպրոցին յատկացվի։ Յաճախ և երկարատև դիմադրութիւնից յետոյ, յաղթանակը տարաւ Աւետարանի տէրը։ Այս րօպէիս, յիշեալ թւականից սկսած, Ամենափրկիչը տեղական եկեղեցու խորանումն է։ Այդ արդիւնքով շինվեց մի փառաւոր դպրոց և եկեղեցու պակասը։ Վերջին խօլերայի տարին Աւետարանը Շիրակի գիւղերը մի քանի օր շրջագայելուց յետոյ 2000 ր. նաղդ փող է բերել բացի մառաղայու անասուններից ու զանազան ընծաներից։

Այժմ Աւետարանի գանձանակը թէև գրանցվում է հասարակութիւնից ընտրված հոգաբարձուների լիազօրութեան տակ, բայց այդ լիազօրութիւնը կատարվում է զանազան տեսակ գեղծումներով։ Շատ անգամ այդ լիազօրներից ով շուտ է հասնում, կամ ով աւելի սուր պօզերով է, առանց միւսների գիտութեան բաց է անում գանձանակը և կարգադրում է իր ուզածի պէս։ Այդ պատճառով էլ Աւետարանի արդիւնքը՝ քանի գնում պակասում է։ Որպէս զի ոչ գողութիւն լինի, ոչ գեղծում և ոչ ապօրինութիւն, գանձանակը պէտք է կնքել առանձին-առանձին հոգաբարձուների կնիքներով և բաց անելիս պէտք է բացվի բոլորի ներկայութեամբ և դուրս եկած արդիւնքը ծխական քահանայի և տանուտէրի ներկայութեամբ պէտք է մուտք գրել հոգևոր իշխանութիւնից տրված պաշտօնական մատեանում։ Ալէքսանդրօպօլի հոգևոր իշխանութեան ուշադրութիւնը պիտի գրաւի այս հանգամանքը։

Ուշադրութեան արժանի է տեղացի երիտասարդ Աղուզումցեանցը, որ պարապում էր մեղուաբուծութեամբ և շատ գեղեցիկ կերպով բացատրում էր մեզ մեղուների զանազան տեսակ յատկութիւնները և նրանց կեանքից հետաքրքրական կտորներ։ Տեղական քահանան էլ ունէր երեք թէ չորս փեթակ, որ տեղաւորել էր իրանց պատմաների, աթարների և աղբ ու գիբիլի մէջ։

Այժմ էլ կրկնում եմ, որ այս փոքրիկ գիւղը իր առաջադիմութեամբ, իր դպրոցով առաջին տեղն է բռնում, բայց տարաբաղդաբար գործող անձանց մէջ սև կատու է մտել և խանգարում է հասարակական գործերը։ Տեղական քահանան, տանուտէրը, դպրոցի հոգաբարձուները, գործին պիտանի աչքի ընկնող անձինք դժբաղդաբար վատ յարաբերութիւնների մէջ են և իրանց անձնական մանր-մունր հաշիւները խառնում են հասարակական գործերին։ Տեղացի ուսուցիչ Յ. Տէր-Բարսեղեանցը, որ 72 թւականից մինչև 1908 թ. անընդհատ պարապել է ուսուցչութեամբ, ես ձեռքս խղճիս վրա դրած կասեմ, ամեն տեղ իր պաշտօնը կատարել է բարեխղճաբար և բաւականացել է չնչին ռոճիկով։ «Մարգարէ ի գաւառի իւրում պատիւ ոչ ունի» ասացուածքը հաստատելու համար, հոգաբարձուները օտարին իրանց դպրոցում պաշտօն են տալիս, իսկ իրանց փորձված դրացի ուսուցչին հալածում են, միայն իրանց քուռնայով չը պարելու համար, իրանց միասակար ուղղութիւնը պախարակելու համար։ Ծխական քահանայ տէր-Սարգսի վրա պարտք է դրվում, որ լաւ հասկանայ «լաւ է անուն բարի, քան մեծութիւն աշխարհի» նախադասութիւնը և թողնի այն ամեն կուսակցական ոգին, հեռանայ իր անունը արատաւորող զանազան տեսակ տգեղ հանգամանքներից, մտնենայ իր դրացի ուսուցչին, հաշտեցնի միմեանցից սառած սրտերը, մօտեցնի իրար գործող անձանց, և միասին սիրով, համերաշխութեամբ սկսեն գործել յօգուտ հասարակութեան, դպրոցի և եկեղեցու։

Ս. Տէր-Մելքիսեդեկեան

*) Տես «Մշակ» № 145.

ՈՉ ՀԱՅԵՐԷՆ ՈՒ ԱՆՇՆՈՐՀՔ ՀԱՅԵՐԷՆ

Որ լեզուն պէտք է լինի կանոնաւոր ու կոկ, անվիճելի է։ Կանոնաւոր ու կոկ լեզուով գրուածքն՝ ուղղակի լեզուական երաժշտութիւն է։

Մեր մտքերը թղթին յանձնելիս պէտք է աշխատենք ոչ միայն որ նրանք տրամաբանօրէն ճիշդ լինեն, չընդունենն իրանց մէջ՝ լեզուի ներդաշնակութիւնը խանգարող որևէ արտայայտութիւն կամ բառ, այլ և որ նրանց մէջ զգալի լինի և երաժշտական շեշտը։

Ուղիղ է, սա այնպիսի պահանջ է, որին ոչ ամեն գրիչ առնող կարող է բաւարարել. յամենայն դէպս, ամեն գրող այդ ձգտումը պէտք է ունենայ։ Բայց որովհետև մեր նոյնիսկ գրողների (писателей) մեծ մասը գրում է՝ ռուսերէն մտածելով, նրա գրածը երբեք չէ կարող լինել օրինակելի, ուր մնաց թէ երաժշտական լինի։

Ես ուզում եմ խօսել միայն այնպիսի բառերի մասին, որոնք կամ հայերէն չեն, կամ անշնորհք հայերէն են։

1) Ապրել բառը։

Այս բառը հայը շատ քիչ է գործածում, գործածած ժամանակն էլ անպայման արտայայտում է միայն իր ապրելը (ոչ թէ՝ մեռնելը), իր գոյութիւնը շեշտելը։

Օրինակ. «Էս էլ ապրել ա. ապրում ենք էլի»։ «Ապրել կայ էրծաթ ա. ապրել կայ օսկի ա»։ «Ապրես, որդի»։

Բայց երբեք չի ասի՝ «ես ապրում եմ այս-ինչ փողոցում, այն-ինչի տանը»։

Այլ կասի՝ «ես կենում եմ, ես բնակում եմ» (я живу) այս-ինչ տեղը»։

2) Գիտենալ։

Այս բառը հայը գործ է ածում միայն մի դէպքում, երբ ուզում է հասկացնել, թէ ինքը մի որոշ բան գիտէ, որոշ բանի, մարդի տեղեակ է, որոշ բանի ծանօթ է։ «Ես գիտեմ (я знаю), նա որտեղ է բնակում», «այդ պատմութիւնը ես էլ գիտեմ»։—Նա երբեք չի ասի՝ «ես գիտեմ Կարապետին»։ այլ՝ «ես ճանաչում եմ Կարապետին»։

3) Ողջունել։

Այս բառը հայը գործ է ածում միայն այն դէպքում, երբ բարեւում է մէկին. ու սովորաբար գործ է ածում եկեղեցականը՝ «Ողջոյն ձեզ»։ Հիմա աշխարհիկներն էլ են գործածում։—Բայց հայն երբեք չի ասի՝ «ողջունում եմ ձեր քայլը, ձեր յօբելեանը»։ Այլ՝ «շնորհաւորում եմ ձեր քայլը, յօբելեանը»։

4) Дачникъ.

Հէնց որ գալիս է ամառը, թերթերում շարունակ կարդում ենք «ամարաւորներ, ամարանոցաւորներ, ամարանոցականներ». մինչդեռ կայ դրա համար շատ պարզ բառ՝ ամառող (և ոչ ամարող)։ Միայն գրաբարում է ռ-ն փոխվում ր-ի։

5) Ծննդաբերական ապաստարան (родильный приютъ)։ Ի՞նչքան ձգված անուն…

Ապաստարան, որտեղ բերվում է ծնունդ… Ծնունդ բերել,—անհասկանալի է. կայ՝ ծնել։

Հետևապէս, պէտք է ասել՝ ծնապաստան կամ շատ-շատ՝ «ծն-ապաստան»։

6) Բեկանել։

Լինելով գրաբար, ինչպէս՝ տեսանել, մեռանել, աշխարհաբարում պէտք է գրել՝ բեկել, մանաւանդ որ ընդունել ենք՝ վարկաբեկել։

7) Վերլուծել, վերսկսել (վերսկսել լուծել)։

Գրաբար է, բաղկացած երկու բառից։ Հետևապէս, խոնարհելիս պէտք է ասենք՝ ոչ թէ՝ «ես վերլուծում եմ, վերսկսում եմ», այլ՝ վեր եմ լուծում, վեր եմ սկսում». «վեր կը լուծեմ, վեր կը սկսեմ»։

Առ այժմ՝ այսքան։

Ե. Ք. Ն.

ԳԻՒՂԻ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ղալաչա, 1 յուլիսի

Անգոյն, ցաւոտ է մեր իրականութիւնը. կարիքների և զրկանքների ծով է։ Գիւղացու ապրելու ձևն ու եղանակը նոյնն է, ինչ որ մեր նախահայրերի ժամանակն է եղել, այն է՝ գործել ու ապրել անգիտակցաբար։ Անգիտակցութիւնը, գործելակերպի բացակայութիւնը վաղուց ի վեր գոյութիւն ունին մեր մէջ։ Մեր գիւղացին իր կեանքի ընթացքում ոչ մի հաճոյք չէ ստանում, այլ տանջվում է. այդպէս էլ պիտի լինի, որովհետև մի մարդ, որ հաշիւ չունի իր կեանքին վերաբերեալ, երբ չէ կարողանում իր ելքի և մուտքի տարբերութիւնը իմանալ, էլ ի՞նչ պիտի լինի նրա կեանքը. գիւղացին քաշում է լծկան եզան և գոմշի նման, քաշում է ամբողջ տարին անդադար, քաղցած փորով և մերկ մարմնով, թուլացնելով իր մկանների տոկունութիւնը, քամելով իր ջղերի հիւթը։ Սրա աշխատանքի մեծագոյն մասը չէ գործադրվում իր անձնական կարիքների համար, այլ մի անըսպառ աղբիւր է դարձնում գիւղական պարազիտների գոյութեան համար։ Գիւղացիների մէջ չը կայ գիտակցութիւն իրանց դասակարգային շահերը պաշտպանելու. սրանք վազում են և լսում նրան, ով աղքատների վրա նայում է՝ որպէս մի մեքենայի վրա։

Անապահով են մեր գիւղացիները. չը նայելով ոչ վառելու փայտ են առնում, ոչ խմիչքի, ոչ անբերի վարձ են տալիս, յարմարութիւն ունեն պարապելու մեղուաբուծութեամբ, շերամապահութեամբ, բայց չեն օգտվում յիշեալ հարստութիւններից։ Կան նաև հարուստ հանքեր, դարձեալ անօգուտ։ Չը կայ գիւղում կեանք, չը կայ մտաւոր շարժում, չունեն նիւթական ույժ. այն, ինչ որ անկարելի է մի անձի համար, հնարաւոր կը լինի տասնեակ մարդկանց համար… Որ կողմն էլ նայում էք, նկատում էք, որ մեր փորձագոյն ժամանակը լի է տանջանքներով և դառնութիւններով։

Գիւղացիների մէջ նկատվում է անջատում. նրանք միմեանցից խորշում են, փախչում, մէկը միւսին հաւատ չէ ընծայում. նրանք աշխատում են միմեանց աւելի աղքատացնել, դժբաղդացնել, քան օգնել. վիրին սատիճանի նախանձոտ են և չարակամ։ Գիւղացիները կրօնասէր չեն, եկեղեցի շատ քիչ են յաճախում. նրանք հաւատում են ճակատագրին. երբ մի դժբաղդութիւն է պատահում, երկնքին են նայում լուռ նշաններով, յայտնում են, թէ ամեն ինչ այնտեղից է կարգադրվում։

Ունենք մի քանի ուխտատեղիներ, որտեղ հաւաքվում է զանազան տօն օրերին մեծ բազմութիւն, բայց այս հաւաքումը աւելի զբօսանքի է նմանվում, քան ազգային մի որևէ աւանդութեան. չը կան մեր գաւառում ինքնաստեղծ ժողովրդական երգեր, պարեր և այլն։

Չը կայ բարոյականութիւն, պատկառանք. հին նահապետական բոլոր նուիրական սովորութիւնները վերացել են. հինը քանդելով նորը չէ կառուցվում։

Կատարեալ մեռելութիւն է ցոյց տալիս մեր գաւառը դէպի ուսումը. այսպիսի մի հայաշատ գաւառում հազիւ լինի 6—10 ուսանող զանազան համալսարաններում. քիչ են նաև միջնակարգ դպրոցներում. Ծխական եկեղեցական և կառավարութեան բրաւսութեան ներքոյ գտնված դպրոցների թիւն էլ խղճուկ է և շատ ծանր պայմանների մէջ է գտնվում. թէ ժողովուրդը և թէ հոգաբարձուները չեն հետաքրքրվում դպրոցով. կան նաև թոյլ բնաւորութեան տէր ուսուցիչներ, որոնք խորշում, արհամարհում են ճշմարտութիւնը, արդարութիւնը և իրանց խղճուկ գոյութիւնը պահպանելու համար ամեն ինչի հետ համակերպվում են։ Մարդ սարսափում և յուսահատվում է իր շուրջը կատարվող անխղճութիւններից, անարդարութիւններից, չէ կարողանում փոքր ի շատէ հաշտվել այն մտքի հետ, թէ մարդիկ, որոնք կոչված են ասպարէզ՝ գործելու յօգուտ ընդհանրութեան, յօգուտ համայնական շահերի, յանկարծ դաւաճանելով ամեն տեսակ նուիրական զգացմունքների և իրանց կոչման՝ անձնատուր են լինում անձնական գծուծ հաշիւների…

Գիւղացիները չեն սթափվի այս անշարժութիւնից, մինչ նոր հոսանքի հուրը նրանց չը տաքացնի. նրանք չեն արթնանայ և ոչ էլ կենդանութեան նշոյլներ ցոյց տայ։ Մեր գիւղերը կղզիացած լինելով հեռու մտաւոր և առևտրական կենտրոններից, հեռու մարդկային շփումներից, դեռ չունենալով բաւականին թւով կրթված անդամներ՝ անշարժութեան մէջ պիտի մնան։

Մելքիսեդէկ քահ.

ԽՕԼԵՐԱ

Խօլերան Թիֆլիսում

Յուլիսի 5-ին խօլերային նշաններով հիւանդացել են և ուղարկվել բարաքները. 1) Վորոնցովսկայա փողոցում № 44 տանը ապրող Քութայիսի նահանգի ազնուական Մարտին Եմելիանովիչ Կլեմէնկօ, 35 տար.։ 2) № 64 տան մէջ՝ Սղնախի գաւառի Արբօշիկ գիւղի բնակիչ Վլադիմիր Նիկօլայեվիչ Դոնծայէվ, 25 տարեկան (գործակատար)։ 3) № 91 տան մէջ՝ Թիւրքահպատակ բանւոր Մխիթար Օհաննէսեան Խուրշուդեանցը, 47 տարեկան։ 4) № 22 տան մէջ պարսկահպատակ բանւոր Իսմայիլ Մամեդօղլին, 46 տար.։ 5) Դաբախանսկայա նրբափողոցում՝ № 5 տան մէջ՝ խօլերայից մեռաւ Թիֆլիսի բնակիչ Հասան-Նուրի-Հիւսէյն-օղլի, 17 տար.։ 6) Ելիզաւետինսկայա փողոցի № 212 տան մէջ Թիֆլիսի բնակիչ Իվան Ալեքսէյևիչ Զուտկերաշվիլի, 40 տ. (երկաթուղային գլխաւոր արհեստանոցի վարպետ)։ 7) Գոգօլեվսկայա փողոցում № 48 տան մէջ Գօրու գաւառի Կեխիջվարի գիւղի ազնուական Միխայիլ Գլախովիչ Տատիէվ, 35 տարեկան (սլէսար)։ Հիւանդացածների բնակարաններում ախտահանութիւն է կատարված։

—

Բժշկական-սանիտարական բիւրօյի տրուած տեղեկութեան համաձայն, խօլերային հիւանդութիւնը Բագւում երևալու օրից մինչև յուլիսի 4-ը խօլերայով հիւանդացել են 33 հոգի, որից մեռել են՝ 19-ը։

—

Ղըլ-Ղախչախ, 5 յուլիսի

Խօլերան ներս խուժեց նաև լեռնոտ Շիրակը։

Բաշ-Շիրակ գիւղում ամսիս 3-ին երեք հոգի մեռել են. այժմս 10 հոգի կան կասկածելի հիւանդներ։ Այսօր այնտեղ գնացին Կարսի շրջանի գաւառապետ Լևիցսկին և բժիշկ Շահազիզ, որ հէնց այսօր էլ վերադարձաւ Կարս. այնտեղ թողին մի ֆելդշեր։ Ղըլ-Ղախչախի երկաթուղային կայարանում գտել են մի հիւանդի՝ խօլերային նշաններով անզգայ դրութեամբ. երկաթուղու ծառայողները, իմանալով որ հիւանդը խօլերայով է վարակված, ցած են գցել երկաթուղուց. ոչ ոք տէր եղող չը կայ. հիւանդը պառկած է արևի տակ։

Բժիշկ չը կայ ոչ միայն այստեղ, այլ և այս շրջանի մօտ 50 գիւղերում։

Մեծ վտանգ կայ գետի ջրի վարակվելուց, որը գալիս է Կարսից։ Օգնութիւն։

Գ. Տէր-Ռուբէնեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Այսօր, յուլիսի 7-ին, Վեհափառ Կաթողիկոսը կայցելէ Կովկ. Հ. Բ. Ընկերութեան և Գայիանեան դպրոցի շինութիւնները։ Այցելութիւնը նշանակված է ժամը 6-ին, երեկոյեան։

◆ Այսօր, երեկոյեան ժամը 8-ին, Թիֆլիսի առաջնորդարանում տեղի կունենայ ճարտարապետների և նկարիչների միացեալ յանձնաժողովի նիստը խորհրդակցելու Էջմիածնի տաճարի նորոգութեան խնդրի մասին։

◆ Դէպի Վան մեկնեց անգլիական հեւպատօս Ուիլեամ, անցնելով Թիֆլիսով։ Նա կայցելէ Էջմիածին և կը ծանօթանայ նրա հնութիւնների հետ։ Թիֆլիս եղած ժամանակ նա այցելեց Վեհափառ Կաթողիկոսին՝ յայտնելու իր յարգանքը ողջոյնը։ Վեհափառի կողմից փոխ-այցելութեան գնացին Գարեգին արք. Սաթունեան և Բագրատ վարդ. Վարդազարեան։

◆ Քաղաքագլուխ իշխ. Վ. Ն. Չէրքէզովը նորից հիւանդացաւ։ Տաքութիւնը բարձրացաւ 39°. յուլիսի 5-ին այդ առիթով բժշկական խորհուրդ գումարվեց։

◆ Քաղաքագլխի հիւանդանալու պատճառով հարց է յարուցված Թիֆլիս կանչելու քաղաքային վարչութեան անդամներ իշխ. Ա. Մ. Արղութեան-Երկայնաբազուկին

և Ն. Գ. Կօկչայեվին, որովհետև վարչութիւնը անկարող է նիստ գումարել երկու անդամով միայն։

◆ Քաղաքային բժիշկներին ու ֆելդշերներին այս տարի արձակուրդ չէ տրվում խօլերայի պատճառով։

◆ Յուլիսի 5-ին յանկարծամահ է եղել Պեսկօվսկայա փողոցի № 23 տան մէջ գտնվող Ակոբեանցի լիմօնադի գործարանի բանւոր՝ Թիֆլիսի քաղաքացի Սէրգէյ Գերասիմօվիչ Ցիցիկօվը, 60 տարեկան։ Դիակը ուղարկված է հիւանդանոց։ Քննութիւն է կատարվում։

◆ Յուլիսի 5-ին. երեկոյեան ժամը 6-ին, պարօմի մօտիկ Կուրի ափին գտել են 8—9 տարեկան մի երեխայի դիակ բոլորովին մերկ, առանց բռնի մահվան նշանների։ Ենթադրվում է, որ երեխան գետում լողանալիս խեղդվել է։ Դիակը ուղարկված է հիւանդանոց։ Միջոցներ են ձեռք առնված պարզելու խեղդվածի անձնաւորութիւնը։

◆ Քաղաքային վարչութիւնը կարգադրել է անյապաղ ձեռնարկել Դիդուբէի ջրմուղային ցանցի ընդարձակմանը։

◆ Քաղաքային ձրի նոր թէյարաններ են բացված Դիդուբէում և Նախալօվկայի Լոտկիս-Գօրա կոչվող մասում։

◆ Թիֆլիսի առաջին քաղաքային ապաստարանում, յունիս ամսվայ ընթացքում այցելել են 99 հոգի, ընդամենը 1653 անգամ։ Ըստ ազգութեան բաժանվում են հետևեալ կերպով. ռուսներ՝ 26 հոգի, հայեր՝ 45 հ., վրացիներ՝ 24 հ., լեհ՝ 1 հ., գերմանացի՝ 1 հ., Թուրք՝ 1 հ. և քաղդեայի՝ 1 հոգի։

◆ Թիֆլիսի պօստ-հեռագրատան կից գտնվող պետական բանկի խնայողական դրամարկղի բաժանմունքում յունիս ամսվայ ընթացքում մտցված է եղել 87,399 րուբլի 75 կ., իսկ այս տարվայ յունվարի 1-ից մինչև յուլիսի 1-ը ընդամենը մտցված է 443,872 ր.։ Յունիս ամսում վերադարձված է տէրերին 44,886 ր. 77 կ., իսկ ամբողջ կէս տարվայ մէջ 237,598 ր. 56 կոպէկ։

◆ Յուլիսի 4-ին, կիրակի օր, կովկասեան դատաստանական հաստատութիւնների գործերը վերաստուգող գաղտնի խորհրդական Րէյնկէն ուղևորվեց Գանձակի նահանգական դատարանի շրջանի հաստատութիւնները վերաքննելու։ Այնտեղից կը վերադառնայ Թիֆլիս յուլիսի 14-ին։

◆ Ռազմավիրական ճանապարհի վրա աւտոմօբիլային երթևեկութիւն հաստատելու թոյլտուութիւն ստանալով պօստային կապալառու Եդիգարեանը մտադիր է ուղևորներից ճանապարհորդից Թիֆլիսից մինչև Վլադիկավկազ գնալու համար ստանալ 15 րուբլի։

◆ Յուլիսի 5-ից քաղաքային վարչութեան մէջ սկսել են ձրի թէյ տալ վարչութեան ծառայողներին։

◆ Անցեալ յունիս ամսվայ ընթացքում Թիֆլիսի անասնավաճառութեան վայրում վաճառելու են եղել բերված խոշոր եղջիւրաւոր տաւար 9209 գլուխ և 19,191 գլուխ մանր անասուններ. այդքանից վաճառվել են խոշոր եղջիւրաւոր անասուններ՝ 6009 գլուխ և 15,105 մանր անասուններ։

◆ Թիֆլիսի բուսաբանական այգու վարչութիւնը կը սկսի ընդարձակել Բեթղեհէմի վրայի ճանապարհը։

◆ Մօտ օրերս Թիֆլիսում անհետացել է 7 տարեկան Վարվարա Կուրիձէն, որ ապրում է Մէխիէվսկայա փողոցում, № 11 տան մէջ։

◆ Սենատը բացատրել է, որ նահանգական ատեանը իրաւունք ունի դատաստանական պատասխանատուութեան ենթարկել որբերի դատարանը՝ նկատված զեղծումների համար։

◆ Կարսի ոստիկանապետի պաշտօնակատար է նշանակվում Քութայիսի գաւառապետի պաշտօնավար պօդպօլկօվնիկ Լինտրօմը։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Յուլիսի 4-ին խուզարկու ոստիկանութեան բաժանմունքի կառավարչի օգնականը Սօլդատսկի բազարում գտնվող «Վլադիկավկազ» հիւրանոցում կալանաւորել է պրոֆէսիոնալ գող Վանօ Դաւիդօվիչ Իւզբաշեվին, որը եկել է Թիֆլիս յուլիսի 3-ին Բագուից, մի շարք խոշոր գողութիւններ կատարելուց յետոյ։ Իւզբաշեվը, կալանաւորվելու ժամանակ, իրան նախ անուանել է Թիֆլիսի նահանգի Գօրու գաւառի Սնէկվի գիւղի բնակիչ Դաւիդ Գաբրիլօվիչ Շաւարդանիձէ, 26 տարեկան, և իբրև հաստատութիւն իր անձնաւորութեան ներկայացրել է յիշեալ անունով անցագիրը՝ ներկայ տարվայ փետրվարի 26-ից, № 38, տրված, իսկ յետոյ արդէն խոստովանել է, որ ինքը արդարև Թիֆլիսի քաղաքացի Վանօ Դաւիդօվիչ Իւզբաշեվն է, 28 տարեկան պարապմունքով պրոֆէսիոնալ գող։ Կալանաւորված Իւզբաշեվը դատաստանական իշխանութեան ու ադմինիստրացիայի կողմից որոնվում է հետևեալ գործերի հիման վրա. 1) այս տարի Երևանի բանտից փախչելու համար, 2) Կօկչայեանցի տղամարդկանց պատրաստի հագուստեղէնի խանութից 2000 ր. արժողութեամբ շորեր գողանալու համար, 3) 10,000 ր. արժողութեամբ Դօրօժնօվի խանութից մանուֆակտուրային ապրանք գողանալու համար, 4) Կաֆիէվի մագազինից մանուֆակտուրնի ապրանք գողանալու համար, 5) զինւորական ծառայութիւնից խուսափելու, 6) Խաստավ-Իւրտից ինքնագլուխ կերպով հեռանալու համար, ուր նա Բագուից աքսոր էր ուղարկված ադմինիստրատիվ կարգով երկու տարի ժամանակամիջոցով. 7) Բագւում մի շարք խոշոր գողութիւններ կատարելու համար, ուր խուզարկու ոստիկանութեան բաժանմունքի կառավարիչը արդէն տեղեկացրել է Իւզբաշեվի կալանաւորութեան մասին։ Իւզբաշեվը առաջներում բանտարկված է եղել Թիֆլիսում՝ կողոպուտ կատարելու համար, Բագւում՝ 20,000 ր. արժողութեամբ ապրանք գողանալու համար, Կարսում և Երևանում զինւորական ծառայութիւնից խոյս տալու պատճառով և Ախալքալաքում իբրև Պարսկաստան աքսորվող։ Քննութիւն է կատարվում պարզելու Իւզբաշեվի ուրիշ յանցագործութիւնները ևս։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Էդմօնդօ դէ-Ամիչիս. «Հիւանդապահ որդին», Թարգմ. տիկին Բիրեդ, հրատարակութիւն „Աղբիւր-Տարազի" № 77. Թիֆլիս, 1910. գինն է 7 կոպէկ։

«Հիւանդապահ որդին» իտալական յայտնի գրող Ամիչիսի գողարիկ պատմուածքներից մէկն է, լի քնքշութեամբ և բարոյական վեհութեամբ։

Նրա բովանդակութիւնը բարդ չէ։ Գիւղացի մի տղայ, Ջիչիլիօ անունով, որոնում է հիւանդանոցում իր հիւանդ հօրը։ Նրան ցոյց են տալիս մի հիւանդ։ Ջիչիլիօն տեսնում է հօրը շատ փոխված և անզգայ վիճակի մէջ։ Նա սկսում է խնամել հիւանդին, գործադրելով թէ հիւանդապահի հոգատարութիւնը և թէ սիրող որդու փայփայանքը։ Հիւանդը իրան սկսում է թեթև զգալ մանուկի գուրգուրանքից և խրախոյսներից։ Բայց հիւանդութիւնը շատ լուրջ է և օր-օրի վրա աւելի ծանրացնում է ծերունու դրութիւնը։

Մի քանի օր անցնելուց յետոյ յանկարծ պարզվում է, որ հիւանդանոցում բոլորովին շփոթել են հիւանդներին և Ջիչիլիօյին ցոյց են տուել ոչ նրա հօրը, այլ մի ուրիշ հիւանդի։ Իսկական հայրը առողջացել է և, իմանալով որ իր որդին հիւանդանոցումն է, գտնում է նրան։ Ջերմ ողջագուրանքից յետոյ հայրն առաջարկում է որդուն վերադառնալ տուն, բայց որդին առարկում է, որ նա խնամատար լինելով միւս հիւանդին՝ մեծ բաւականութիւն է պատճառել խեղճին և ցանկանում է շարունակել խնամատարութիւնը։ Հայրը համաձայնում է և գնում։ Որդին մնում է հիւանդի մօտ։ Բայց բժշկութիւնն անզօր է ազատել հիւանդին և սա մի քանի ժամանակից յետոյ մեռնում է սիրոյ և քնքշութեան հայեացքներ դրոշմելով փոքրիկի վրա։

Ջիչիլիօն համարում է իր բարոյական պարտքը կատարած և հրաժեշտ է տալիս հիւանդանոցի պաշտօնեաներին, որոնք սիրել էին անձնուէր պատանուն նրա դիւրազգաց և բարի սրտի համար։

Պատմուածքի լեզուն բաւական աջող է։ Կան տեղ-տեղ անհարթութիւններ, բայց աննշան։ Օրինակ՝ օդը ծանրացած էր դեղերի հոտով (փոխանակ հոտից), կանգնելով փոխանակ կանգ առնելով, կռացած փոխանակ կորացած (երես 7) և այլն։

Գրքոյկը բաղկացած է փոքրադիր 16 երեսներից, կարդացվում է դիւրութեամբ։

Ա. Ք.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ախալցխա, 10 յունիսի

Յունիս ամսի սկիզբներին ընկեր-ընկերուհիներս և իմ խնամքին յանձնված դպրոցի սանուհիները մի դպրոցական էկսկուրսիա կատարեցինք դէպի Բօրժոմ, Բաթում, Չակվա, Փօթի, Քութայիս, որը տևեց 10 օր։ Տեղը չը լինելով թւել այն անթիւ դժուարութիւնները, որոնք դրված էին մեր առաջ այդպիսի մի ձեռնարկութիւն աջողեցնելու մի գաւառական, որոշ բաներում նախապաշարված քաղաքից, մատաղահաս աշակերտուհիների անմիջական մասնակցութեամբ, պէտք է ասենք, սակայն, որ այս էկսկուրսիան ունեցաւ իր զգալի օգուտները մեր մատաղ սանուհիների համար ամեն տեսակէտից և պսակվեց աջողութեամբ։ Աշակերտուհիները դիտեցին Բաթումի ծովը, շոգենաւերը, էլեքտրական կենտրոնական կայարանը և այլն, գործարաններն ու կրթական հաստատութիւնները, Չակվայի թէյի տնկարանները, միւս քաղաքներում էլ բոլոր արժանայիշատակ հաստատութիւնները և հիմնարկութիւնները։

Այդ աջողութեան բաւականաչափ նպաստեցին այն պաշտօնական անձինք, մարմինները և բարեկամները, որոնք մեր ճանապարհորդութեան ընթացքում ամեն տեսակ աջակցութիւն ցոյց տուին մեզ։

Ընկեր-ընկերուհիներիս, սանուհիներիս և իմ կողմից հրապարակական շնորհակալութիւն եմ յայտնում բոլոր յիշեալ անձանց և պաշտօնական մարմիններին, յատկապէս Բաթումի հայոց երկսեռ դպրոցի հոգաբարձութեանը յանձին հոգաբարձու Իգիթխանեանի, որ դպրոցի շինութեան մի մասը մեր տրամադրութեան տակ դրեց՝ առանց վարձի բնակութեան համար, Աբ. Խաչատրեանին և ամուսնուն՝ իրանց հոգատարութեան համար։ Այնուհետև «Запорожецъ» զինւորական և «Цесаревичъ Георгій» և այլ մարդատար շոգենաւերի նաւապետներին, որոնք ամեն տեսակ սիրալիր վարմունք և հնարաւորութիւն ցոյց տուին նաւերը մանրազնին կերպով դիտելու և ծանօթանալու համար, ինչպէս նաև քաղ. դպրոցի տեսչին և այլ հաստատութիւնների վարիչներին։

Առանձնապէս շնորհակալութիւն ենք յայտնում Աշոտ Մնդոյեանին, իր յարկի տակ ցոյց տուած փառաւոր հիւրասիրութեան համար։ Աշոտ Մնդոյեանի միջնորդութեանն ենք պարտական, որ «Русское Общ.»-ի ագէնտը ոչ միայն սիրով 50% զիջում արեց շոգենաւով Բաթումից Փօթի գնալիս, այլ և թոյլատրեց III կարգի տոմսակ վերցնել, բայց II կարգով ճանապարհորդել։ Այնուհետև բժ. Մելիք-Մուրադեանին՝ ձրիաբար բժշկական խնամք տանելու համար և Կոմիտաս վարդապետին, որ նախընթաց օրը մեր բացակայութեամբ մի համերգ տուած լինելով՝ այնուամենայնիւ մի քանի գեղեցիկ երգերի կրկնութեամբ մեզ առանձին պատիւ արեց՝ իր ամբողջ խմբով գուգարաբար դպրոցում գտնված ժամանակ։

Ապա Փօթիի ծխ. դպրոցի հոգաբարձու Փիսկիւլեանին՝ իր աջակցութեան համար և, վերջապէս, Քութայիսի հայոց ծխ. դպրոցի հոգաբարձութեանը յանձին իրաւաբան Առաքելեանի և բժ. Աշճեանի և Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան տեղական ճիւղի վարչութեան նախագահ Աշոտ քահ. Տէր-Իսրայէլեանին և ընկ. անդամ Տէր-Առաքելեանին, որոնք ոչ միայն դպրոցի շինութեան մի մասը մեր տրամադրութեան տակ դրին՝ գիշերելու, այլ և ճոխ հիւրասիրութեամբ պատւեցին բոլորիս, անչափ պարտաւորեցնելով մեզ։

Էկսկուրսիային մասնակցում էին 22 հոգի, որոնցից 14 աշակերտուհի, 4 վարժուհի, 3 ուսուցիչ և տողերիս գրողը։ Ծախք եղել է՝ 311 ր. 07 կ., որից հանգանակված դրամ է եղել միմիայն 73 ր.։ Միայն աշակերտուհիների վրա ծախք՝ 197 ր. 96 կ., որը հոգացվել է՝ յիշեալ 73 ր.-ով, և իրանց աշակերտուհիների տուած 42 ր.-ով։ Մնացած աշակերտուհիների վրա եղած 83 ր. 96 կ. և մեր միւս ծախքերը հոգացել ենք մենք՝ մեր սեփական միջոցներից, 90 ր. պարտք անելով, ամեն մէկս որոշ գումար (1—20 ր.) բերելով և անցեալներում սեփական ջանքերով տուած երեկոյթից մնացած փոքրիկ գումար—դպրոցի օգտին—մէջ բերելով։ Յիշեալ 73 րուբլուց 25 ր. հանգանակել է Հայուհ. Բարեգ. Ընկ. վարչ. ծանօթ շրջանում, որին պաշտօնական ստացական է տրված։ Միւս 48 ր. նուիրել են՝ Карапетъ Байбуртскій 25 ր., Григоръ Байбуртскій 10 ր., Աւ. Մնդոյեան 10 ր. և դպրոցիս կրօնուսոյց հ. Գայֆէճեան 3 ր.։ Բոլոր նուիրատուներին յայտնում ենք խորին շնորհակալութիւն։

Ախալցխայի Եղիսաբէթեան օրիորդաց դպրոցի աւ. ուսուցիչ՝

Սիմ. Հովսեփեանց

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

5 յուլիսի

ՔԻՇԻՆԵՎ։ Սաստիկ անձրևը ծածկեց տափարակները և լցրեց նկուղները։ Անձրևը ահագին վնասներ է պատճառել գաւառում ևս։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Առաւօտեան ժամը 7-ին ֆինլանդական երկաթուղու Պերկեարվի կայարանում ընդհարվեց Հէլսինգֆօրսից եկող մարդատար գնացքը՝ դիմացից եկող գնացքի հետ։ Վնասվել են մի քանի բանւորներ, երկուսը ծանր կերպով. ճանապարհորդներից կան նոյնպէս վնասվածներ։

ՆԻԿՈԼԱՅԵՎՍԿ։ (Պրիմօր)։ Այստեղ եկան ճապօնական-ուսանողների մի խումբ էքսկուրսանտներ պրօֆ. Յուզիկկի ղեկավարութեամբ։ Քաղաքը և հասարակութիւնը սիրալիր ընդունելութիւն ցոյց տուեց։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Ռուսաստանում էքսկուրսիաներ կատարող մի խումբ գերմանական պրօֆեսսօրներ, ժուրնալիստներ և բժիշկներ այցելեցին Սեվաստօպօլ։ Նայելով քաղաքն ու շրջակայքը, նրանք Բախչիսարայի վրայով գնացին Եալտա։

ՄԻՏԱՎԱ։ Տարասենսկայա գաւառում երէկ իջաւ Շվէյցարիայից եկած մի օդապարիկ երկու օդագնացներով, որոնք թռիչք են կատարում գիտական նպատակով։

ԼԻՏՏԵՆՎԵՅՆԵՐ։ (Պետերբուրգի մօտ)։ Երէկ երեկոյեան երկու գնացքներ ընդհարվեցին իրար հետ։ Մօտ 12 հոգի ծանր կերպով վիրաւորված են։

ՄԻՆՍԿ։ Հրդեհը լափեց Իգումենեան գաւառի Եսևիչի գիւղը, որ բաղկացած էր 108 տնից։ Ազատված են միայն եկեղեցին և Վօլօստնօյ վարչութեան շէնքը։

ԲՐԱՅՏՕՆ։ Մէյլբուրն գնացող էքսպրէսսը Րիչմօնդ կայարանի մօտ ընդհարվեց ուրիշ գնացքի հետ։ Երեք վագոններ ջարդված են. 8 հոգի սպանված են, 30 էլ վիրաւորված։

ՐԵԱԶԱՆ։ Րեազանի գաւառի Պօլեանա գիւղում հրդեհը լափել է մօտ 400 տուն և եկեղեցին։ Կրակի զոհ են գնացել 2 հոգի։ Նոյն գաւառի Դուբրօվիչի գիւղում հրի ճարակ են դարձել 600-ից աւելի տներ և արքունական գինետուներ։ Այրվել է մի կին և վնասվել են շատերը։

ԽԱՐԿՕՎ։ Նահանգի ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչների համար բացված կրթական կուրսերը փակվեցին հինգ շաբաթվայ տևողութիւնից յետոյ։ Մասնակցում էին 700-ից աւելի ուսուցիչներ։

ՄԻՆՍԿ։ Բացվեցին մանկավարժական կուրսերը ժողովրդական ուսուցիչների ու վարժուհիների համար։

ԿԻԵՎ։ Զինւորական-պատմական ընկերութիւնը մշակում է մի ծրագիր Կիեվի բերդի հիմնարկութեան 200-ամեակը առաջիկայ սեպտեմբերի 17-ին հանդիսաւորապէս տօնելու համար։ Կիեվի բերդը կառուցել է Պետրոս Մեծը։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառնային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ մարդատար № 12 գնացքը՝ 2 ժ. 38 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 9 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 20 ր. գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 16 ր. գիշ., Բալաջարի 8 ժ. 1 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժ. 48 ր. առաւ.։ Արագ № 2 գնացքը՝ 8 ժ. 15 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 1 ժ. 28 ր. ցեր., Եւլախ՝ 3 ժ. 6 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 7 ժ. 15 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 8 ր. գիշ., Բագու՝ 10 ժ. 53 ր. գիշ.։ Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 4 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 18 ր. գիշ., Եւլախ՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 23 ր. առաւ., Բալաջարի՝ 3 ժ. 13 ր. ցեր., Բագու՝ 4 ժ. 45 ր. ցեր.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № 74/75 12 ժ. 22 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 11 ժ. 21 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 4 ժ. 49 ր. ցեր., Նախիջևան՝ 10 ժ. 51 ր. գիշ., Ջուլֆա՝ 12 ժ. 29 ր. գիշ.։ Ապրանքատար-մարդատար՝ 4 ժ. 15 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 10 ր. գիշ., Էջմիածին՝ 8 ժ. 38 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 9 ր. առ.։ Այստեղից դէպի այլևս չէ գնում։

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5՝ 7 ժ. 31 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 11 ժ. 45 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 30 ր. առաւ.։ Պօստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 5 ժ. 47 ր. երեկ., Բաթում՝ 3 ժ. 25 ր. գիշ.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 39 ր. գիշ., Բաթում՝ 10 ժ. 49 ր. առաւօտեան։

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № 7/8 8 ժ. 28 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 42 ր. ցեր., Բօրժոմ՝ 2 ժ. 3 ր. ցեր.։ Մարդատար № 9/10 3 ժ. 36 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 7 ժ. 56 ր. երեկ., Բօրժոմ՝ 9 ժ. 13 ր. գիշերվայ։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ պօստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ.։ Մարդատար № 11՝ 6 ժ. 58 ր. առ. (այս գնացքը Բաթում չէ գնում)։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւ.։ Պօստատար № 4՝ 9 ժ. 4 ր. երեկ.։ Մարդատար № 6՝ 11 ժ. 4 ր. առ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում)։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73՝ 6 ժ. 8 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար՝ 6 ժ. 33 ր. երեկոյեան։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № 9/10 8 ժ. 8 ր. երեկ.։ Մարդատար № 7/8 6 ժ. 28 ր. առաւ.

Հասցեներ

ՀԵՐԹԱՊԱՀ ԲԺԻՇԿՆԵՐ և ՖԵԼԴՇԵՐՆԵՐ—Մուխրանսկայա փողոց, քաղաքային հիւանդանոց, տէլէֆ. № 39։

ԴՈՒՄԱՅԱԿԱՆ ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐ.—I, II և IX ոստիկանամասերում՝ Վ. Պ. Ֆօմին-Օսիպօվ (Վակէ արուարձան, սեփ. տուն, տէլէֆ. № 461)։ III և IV ոստիկանամասերում (Սօլդատսկի բազարը նոյնպէս հաշուած) Լ. Խ. Քալանթարեան (Բարիատինսկայա փող. № 6, տէլէֆ. № 517)։ V և VI ոստիկանամասերում՝ Ի. Մ. Ջաբուլդօվսկի (Գրիբօյեդօվսկայա փող. № 10, տէլէֆ. № 645)։ VII և VIII ոստիկանամասերում՝ Գ. Ֆ. Նասիեվ (Պեսկօվսկայա փող. № 4, տէլէֆ. № 248)։ X, XI և XII ոստիկանամասերում՝ Վ. Ա. Միրաքեան (Միխայլօվսկի պր. № 174, տէլէֆ. № 327)։

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐ.—I ոստիկանամասում՝ Մ. Կ. Բէյօզերսկի (Ծրղնէթսկայա փող. № 17)։ II ոստիկանամասում՝ Բ. Գ. Տէրէզուլօվ (Միռսկայա փող. № 17)։ III ոստիկանամասում՝ Գ. Ի. Թամամշեան (Պետրոս Մեծի փող. № 11)։ IV ոստիկանամասում՝ Յ. Մելիք-Բախտամեան (Պուշկինսկայա փող. № 3), իսկ սրա օգնական՝ Վ. Ա. Իւզբաշեան (Ալիխանի պեր. № 12)։ V ոստիկանամասում՝ Միրզա-Հուսէյն Հասան-զադէ (Սուրբ-Սարգսի փող. № 19)։ VI ոստիկանամասում՝ Ա. Ս. Գուլաձէ (Գօլօվինսկի, № 37)։ VII ոստիկանամասում՝ Գ. Ա. Շիխեվ (Հաւլաբար, Պրէօբրաժէնսկայա փող. № 20)։ VIII ոստիկանամասում՝ Գ. Ի. Տօհաձէ (Գօնչարնայա փողոց № 32)։ IX ոստիկանամասում՝ Գ. Ա. Տէր-Ստեփանեան (Կրասնօգօրսկայա փողոց № 16)։ X ոստիկանամասում՝ Գ. Ի. Էմինօվ (Միխայլօվսկի պր. № 142)։ XI ոստիկանամասում՝ Ս. Շ. Ջկօնիա (Միխայլօվսկի պր. № 148)։ XII ոստիկանամասում՝ Գ. Վ. Զաւելիանի (Նախալօվկա, Րէմօնտնայա փող., սեփ. տուն)։

ԴՈՒՄԱՅԱԿԱՆ ԹԱՂԱՅԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐ (բուժողներ).—1 և 2-րդ ոստիկանամասերում՝ Գ. Ա. Գեղամին (Մադատօվսկայա փ. № 5, տէլէֆ. № 593)։ 3-րդ և 4-րդ ոստիկանամասերում, Մ. Ի. Շահվերդեան (Պէտախինսկի վերելք. № 1, տէլէֆ. № 619)։ 5-րդ ոստիկանամասում՝ Տ. Մ. Թադէոսեան (Վելիամինօվսկայա փ. № 4, տէլ. № 680)։ 6-րդ և 7-րդ ոստիկանամասերում՝ Շ. Ա. Միկելաձէ (Կախէտինսկայա փող. № 1, տէլէֆ. № 816)։ 8-րդ և 9-րդ ոստիկանամասերում՝ Ն. Դ. Խասիօվ (Սուդեբնայա փող. № 17, տէլէֆ. № 709)։ 10-րդ, 11-րդ և 12-րդ ոստիկանամասերում՝ Յ. Գ. Տէր-Նիկողոսեան (Միխայլօվսկի պր. № 169, տէլէֆ. № 15)։

(ա. օ.) 817. 6—1

ՄԱՄՈՒԼԻ ԲԻՒՐՕ
(ԱՂԲԻՒՐ-ՏԱՐԱԶԻՆ կից)
ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ 700 ՀԱԶԱՐ
քառ. սանտ. ընտիր ԿԼԻՇԷ փայտի, պողպատի, պղնձի և ցինկի վրա պրվում են վարձու պարբերական հանդէսների, դասագրքերի, պլմանախների, ալբոմների, օրացոյցների համար։ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ ամեն տեսակ կլիշէների պատուէրներ, որ պատրաստվում են Եւրոպայի հռչակաւոր արուեստանոցներում։ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ ԵՆ ուտպագրական գործի հետ առնչութիւն ունեցող ամեն տեսակ պատուէրներ։ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ ԵՆ ցանկացողների համար օրացոյցներ, գրքեր, ալբոմներ, բրօշիւրներ, պլէտներ և այլն և այլն։
Դիմել՝ Тифлисъ, Бюро Печати. Мадатовская. № 5.
(հ. ու.) 810. 0—1

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՇԱՅ—$12^1/_2$—$1^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Բ. Գ. ՈՂԱՍԱՐԵԱՆ—$1^1/_2$—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՅԵԱՆԸ
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՇԱՅ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
103. 0—71

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԼՈՐԳԻԿԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւնը ամեն օր
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելիամինօվսկայա փող № 8
(օ. մ.) 564. 100—21

ՄԵԴԻՑԻՆԱՅԻ
ՖԵԼԴՇԵՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏ
Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ
Բժիշկների որոշմամբ կատարում է կաշուի տակ սրսկումներ, լուացումներ (спринцов.), վէրքի փաթաթումն, դեղերի քսումն (втирание) և այլն։ Ելեկտրականութիւն բէվմատիզմի, պարալիչի, սեռական անկարողութեան և թուլութեան դէմ։ Մասսաժ էլեքտրական գործիքով և ձեռքով. մանուար և ընդհանուր մասսաժ։ Բժշկական մարմնամարզութիւն, ծաղկահատութիւն։ Օտարերկրեայ հիւանդներին ցոյց է տալիս մասնագէտ հմուտ բժիշկների։ Խորհուրդը 50 կոպ.։ Ընդունելութիւնը՝ կանանց—3—$3^1/_2$ ժ., տղամարդկանց—$3^1/_2$—$4^1/_2$ ժ.։ Семеновская ул., № 9.
(կ. հ.) 77. 50—43

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսում, յունիսի 30-ին մի տղայ, Սէրգէյ Գէօրգեան, որ ծառայում էր Միրզաբէգեանի արհեստանոցում իբրև աշակերտ (բընիկ ղազախեցի, Ջօղազ գիւղից) առաւօտեան դուրս գալով այլևս չէ վերադարձել։ Ծնողները խնդրում են, որ ով գիտէ տղայի տեղը, յայտնեն հետևեալ հասցէով. 1-ին Ուսպէնսկի տուպիկ, № 10, տ. Դարաղովի հաղորդել Կատինկա Ջիփլախովին։

1—1

Յայտնվում է ի գիտութիւն թարգմանիչների, որ ձեռնարկված է
ГОРДИНЪ
САТАНА
պիէսայի թարգմանութեան։
(հ. ու.) 816. 2—1

Կարսի հայոց ծխական երկսեռ երկդասեան դպրոցի համար ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ՝ հայոց լեզուի, ռուսաց լեզուի, թւաբանութեան, երաժշտութեան, նկարչութեան և ձեռագործի
ԴԱՍԱՏՈՒՆԵՐ
Նկարչութեան և ձեռագործի համար ցանկալի է մի վարժուհի, որը 21 դասի համար կը ստանայ 500 ր. ռոճիկ։ Միւս բոլոր առարկաները 30 ր. դասադրոմ։ Ռուսերէնի համար առաւելութիւն կը տրվի ինստիտուտաւարտներին, որոնք կը հրաւիրվեն առանձին պայմաններով։ Խնդրի հետ պէտք է ներկայացնել աւարտման վկայականը և կամ նրա պատճէնը։
(ա. օ.) 803. 3—3

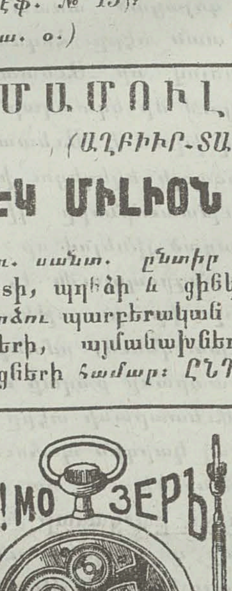

Ա. ՄՕԶԷՐ
Ժամացոյցների խոշոր ֆաբրիկանտ, աշխարհիս յայտնի Ա. Մօզէրը իր ֆաբրիկայից բաց չէ թողնում չը ստուգված ժամացոյցներ։ Ա. ՄՕԶԷՐԸ ծառայում է իբրև ամենայն երաշխաւորութիւն ժամացոյցի յաջողութեան, ամրութեան և ճշտութեան։ Ա. ՄՕԶԷՐԻ ԺԱՄԱՑՈՅՑՆԵՐԸ, սև պողպ., տղամարդկ., բաց, շատ տափակ (արծաթէ բուբլու չափ), ֆանտաստ. ցիֆերբլ., լարվում է առանց բանալիի, բէմօնտուարը 15 քարի վրա. ձեռ նոր տեսակի, շքեղ—12 բուբլու փոխարէն ՄԻԱՅՆ 3 ր. 25 կ., 2 հատը 6 ր.։ Կանոնաւոր ժամ., բաց՝ 4 ր.։ Ճանապարհածախսերը 1—4 հատի համար 40 կ.։ Սիբիր 75 կ.։ Պատուէրները կատարվում են վերադիր վճ. և առանց կանխավճ.։ Ձեռքի շղթաներ, նորաձև նսկուց, բրէյօկով—հատը 75 կ. և 1 ր. 50 կ., երկաթը 2 ր. 50 կ. և 3 ր. 50 կ.։ Հասցէն՝ Т—во Патентъ. Варшава, Св. Креста, № 48 Отдѣл. 23. Նախազգուշութիւն.—Գ. պ. գնողների ուշադրութիւնն ենք դարձնում, որ մօզերեան իսկական ժամացոյցները են «Ա. ՄՕԶԷՐ»։
(Կ.Հ.ու.) (В. 43977) 691. 3—2

Типографія „Экономія" Большая Ванская № 3.